

เหตุผลในการใช้กรอบพระธรรมวินัย

จากบทที่แล้ว ได้แสดงถึงเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย แต่ก่อนที่จะพิจารณาถึงการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันนั้น เพื่อความชัดเจนในการศึกษาอย่างสมบูรณ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล อันเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาในพระพุทธศาสนาทั้งในประเทศอินเดียและประเทศศรีลังกา จนมาถึงการศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยซึ่งเผยแพร่มาจากประเทศศรีลังกา ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ตามสมควร เพื่อให้เห็นภาพรวมของการศึกษาของพระสงฆ์ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาในพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การพิจารณาอย่างละเอียดในหัวข้อต่อไป

3.1 การศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา

การศึกษาในพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ ในสมัยพุทธกาลสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาของพระภิกษุชั้นแรกเริ่มมีพระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ใหญ่ทั้งหลายเป็นครูอาจารย์ โดยอยู่ในรูปของความเป็นพระอุปัชฌายะ ซึ่งมีหน้าที่อบรมสั่งสอนสังฆวิหาริก หรืออยู่ในรูปของอาจารย์ที่มีหน้าที่อบรมสั่งสอน อันเตวาสิก โดยให้ถือนิสัย 5 ปีหรือตลอดชีวิต เพื่อศึกษา ศิลปสมาธิ ปัญญา ตลอดจนศึกษาในเรื่องอาบัติต่างๆ และวัตรปฏิบัติทั้งหลายของบรรพชิต เป็นต้น ซึ่งในพระไตรปิฎกแสดงไว้ชัดเจนว่า ถ้าภิกษุไม่บรรลุถึงศิลปสมาธิ ปัญญา ชั้นอเสกขะ คือบรรลุถึงขั้นพระอรหันต์แล้ว ต้องถือนิสัยตามพระวินัยบัญญัติดังกล่าว¹ ทั้งนี้เพื่อจุดมุ่งหมายคือทำให้การศึกษาแก่กุลบุตรที่เข้ามาบวชในพระศาสนานั้นเอง

การศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น มีการศึกษาทั้งในคันถธุระและวิปัสสนาธุระทั้งสอง โดยอาศัยพระธรรมวินัยซึ่งแสดงโดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายโดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติ บรรลุถึงความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง หลังการปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความสำคัญของการศึกษาพระธรรมวินัยนั้นได้มีมากขึ้น ตัวอย่างของการให้ความสำคัญในเรื่องของพระธรรมวินัยนี้ ได้แก่การสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อเป็นการรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้คงอยู่ และการรักษาพระธรรมวินัยไว้ก็เท่ากับเป็นการรักษาพระศาสนาไว้นั่นเอง² ถึงกับมีคำกล่าวในคัมภีร์อรรถกถาว่า พระปริยัติเป็นรากเหง้าค้ำมูลของพระศาสนา

¹ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 6 มหาวรรค ข้อ 115 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 269.

² พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 ปฐมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 25.

เมื่อปริยัติยังทรงอยู่ พระศาสนาก็ชื่อว่ายังไม่อันตรธาน³ ด้วยเหตุนี้พระเถระในยุคต่อๆ มาจึงต้องมีการทำการสังคายนาเพื่อรักษาพระธรรมวินัยไว้

จวบจนถึงการสังคายนาครั้งที่ 5 ที่อาโลกลณสถาน ณ มดเลชนบท หรือมลัยชนบท ประเทศศรีลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัย ราว พ.ศ. 433 ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก และเป็นครั้งแรกที่มีการจารึกพระพุทฺธพจน์ และคัมภีร์อรรถกถาเป็นอักษรสิงหล ซึ่งการสังคายนาในอดีตนั้น อาศัยการเล่าเรียนและทรงจำสืบทอดกันมาแบบมุขปาฐะ คือการทรงจำไว้ด้วยการท่องด้วยปาก บอกต่อกันด้วยปาก⁴ หลังการสังคายนาและจารึกพระพุทฺธพจน์รวมถึงอรรถกถาเป็นลายลักษณ์อักษรในครั้งนี้ ทำให้การศึกษาเล่าเรียนและทรงจำพระพุทฺธพจน์รวมทั้งอรรถกถาในประเทศศรีลังกาเริ่มเป็นระบบการเรียนที่ซับซ้อนมากขึ้นกว่าในอดีต

ด้วยเหตุนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมของกุลบุตรชาวลังกา จึงแพร่หลายอย่างกว้างขวางในยุคต่อๆ มา และถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานในคัมภีร์ต่างๆ เช่น มหาวงศ์ และสังคิตยวงศ์ เป็นต้น โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้ามahanama เมื่อราว พ.ศ. 956 พระพุทฺธโฆสาจารย์ ซึ่งเป็นพระเถระชาวอินเดีย ได้ไปถึงประเทศศรีลังกาเพื่อที่จะศึกษา และปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหล มาเป็นภาษามคธ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ประเทศอินเดียไม่มีคัมภีร์อรรถกถาเหลืออยู่เลย ท่านพระพุทฺธโฆสาจารย์จึงต้องแสดงความสามารถในเชิงปริยัติด้วยการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นการพิสูจน์ความสามารถ ก่อนที่จะได้รับอนุญาตให้ปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาดังกล่าวจากพระสงฆ์ในคณะมหาวิหาร⁵

ผลของการปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาในครั้งนั้นของท่านพระพุทฺธโฆสาจารย์ ทำให้การศึกษาเล่าเรียนพระพุทฺธพจน์และอรรถกถาในประเทศอินเดีย ได้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง และการศึกษาเล่าเรียนในประเทศศรีลังกาเองก็มีความรุ่งเรืองมากขึ้นไปอีก จนมีผลสืบเนื่องต่อมาในราว พ.ศ. 1700 ในรัชสมัยของพระเจ้าปรักกมพาหุที่ 1 ประเทศศรีลังกา พระเถระทั้งหลายในยุคนั้นมีท่านพระกัสสปเถระเป็นต้น ได้รับจนาคัมภีร์ฎีกาขึ้นมา ซึ่งใช้อธิบายข้อความในคัมภีร์อรรถกถาเพื่อทำให้การศึกษาสมบูรณ์มากขึ้น นอกจากนี้พระเถระทั้งหลายในยุคนี้ ยังได้รับจนาคัมภีร์ไวยากรณ์สายบาลีขึ้นอีกมากมาย เช่นคัมภีร์ปทฐูปลิติ คัมภีร์อภิธาน์ปทปิปกา เป็นต้น⁶ ซึ่งทำให้การเรียนคัมภีร์ได้เจริญมากยิ่งขึ้นไปอีกในประเทศศรีลังกา

³ พระสูตรต้นตปิฎก เล่มที่ 32 มโนรตปุณฺณิ อรรถกถา อังคตตรนิกาย เอกนิบาต (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 175.

⁴ สมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ 1, สังคิตยวงศ์ แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณมณ) หน้า 91 – 97. (ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วน วิจิตรญาณมหาเถร) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 3 กรกฎาคม 2521).

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98 – 112.

⁶ พระปัญญาสามี, ศาสนวงศ์ แปลโดย แสง มนวิฑูร หน้า 48 – 51. (ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โสม ฉนฺโน) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 23 มีนาคม 2506).

ขณะที่การศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังการุ่งเรืองอยู่นั้น ขณะเดียวกันประเทศอินเดียได้มีการพัฒนาการศึกษาพระธรรมวินัย จนถึงขั้นเป็นมหาวิทยาลัยในอินเดียหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา มหาวิทยาลัยวัลภี มหาวิทยาลัยวิกรมศิลา มหาวิทยาลัยชคัททละ และมหาวิทยาลัยโอทันตปุรี แต่มหาวิทยาลัยในยุคนี้ส่วนใหญ่เป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ยกเว้นมหาวิทยาลัยวัลภี ที่สมณะยวงฉ่างและไอสิงกล่าวว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่ใหญ่ที่สุดของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งคู่กับมหาวิทยาลัยนาลันทาซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ใหญ่ที่สุดของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน⁷ ซึ่งการศึกษาพุทธศาสนาในระบบมหาวิทยาลัยของอินเดียในเวลานั้น เจริญอยู่ในประเทศอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 7 – 16 ก่อนที่จะถูกทำลายด้วยกองทัพอิสลามในปี 1743 อันเป็นการสิ้นสุดการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย

สำหรับการศึกษาพุทธศาสนาเถรวาทที่รุ่งเรืองอยู่ในประเทศศรีลังกานั้น การศึกษาของพระภิกษุจะศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ต่างๆ เพื่อศึกษาพระพุทธรูปตามพระธรรมวินัยไว้ โดยไม่มีการศึกษาศาสตร์อื่นๆ เพิ่มเติม ในขณะที่การศึกษาพุทธศาสนาแบบมหายานได้แพร่หลายอย่างมากในประเทศอินเดีย และมีการเพิ่มเติมการศึกษาในศาสตร์อื่นๆ นอกจากการศึกษาในพระธรรมวินัย เช่นวิชาที่สอนในมหาวิทยาลัยนาลันทาครั้งนั้น ประกอบด้วยวิชาต่างๆ ซึ่งสรุปได้ 5 อย่างเรียกว่า ปัญจวิทยาสถาน คือ

1) อภัยตมวิทยา ได้แก่วิชาพระพุทธศาสนา และศาสนาปรัชญาทุกแขนง 2) เหตุวิทยา คือวิชาหาเหตุผล และวิชาการอภิปรายโต้แย้งที่ 3) ดิจจฉาวิทยา คือวิชาแพทย์ และเภสัชกรรม 4) ศัพท์วิทยา คือวิชาอักษรศาสตร์ วรรณคดี และการแต่งเรื่องต่างๆ 5) ศิลปวิทยา ซึ่งรวมทั้งวิชาสถาปัตยกรรม ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างเขียน เป็นต้น⁸ ซึ่งนอกจากจะเรียนวิชาการแขนงอื่นๆ เพิ่มเติมจากการเรียนพระพุทธรูปแล้ว วิชาที่สำคัญของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานก็คือ การเรียนวิชาภาษาสันสกฤต จากคัมภีร์ไวยากรณ์สายภาษาสันสกฤต เช่น สูตรของท่านปาณินิ เป็นต้น⁹

เมื่อเปรียบเทียบการศึกษาพระธรรมวินัยของฝ่ายเถรวาทกับฝ่ายมหายาน ก็จะพบข้อแตกต่างกันว่า การศึกษาแบบเถรวาทใช้ไวยากรณ์ทางบาลี และเรียนเฉพาะพระพุทธรูปที่สืบทอดกันมาตั้งแต่การสังคายนา ส่วนการศึกษาแบบมหายานใช้ไวยากรณ์ทางสันสกฤต และเรียนวิชาการอื่นๆ นอกจากพระธรรมวินัย และพระพุทธรูปของฝ่ายมหายานนั้น กล่าวได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีการเพิ่มเติมเสริมแต่งกันขึ้นมาตามยุคสมัย ซึ่งต่างจากทางเถรวาทที่ไม่มี

⁷ เอส.ดัตต์, การศึกษาในพระพุทธรูป แปลโดยอมร โสภณวิเชษฐวงศ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 18.

⁸ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธรูป ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 143 – 145.

⁹ เอส.ดัตต์, การศึกษาในพระพุทธรูป แปลโดย ออมร โสภณวิเชษฐวงศ์, หน้า 15 – 16.

การเพิ่มเติมพระพุทธรูป นอกจากการรักษาพระพุทธรูปไว้ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ตามมติของการสังคายนาเท่านั้น¹⁰

3.2 การศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ในสมัยอาณาจักรสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งอาณาจักรสุโขทัยได้รับพระพุทธรูปมาจากประเทศศรีลังกา ทำให้การศึกษาพระไตรปิฎกทั้งอรรถกถา ฎีกา ในสมัยนี้ครบถ้วนบริบูรณ์มาก เพราะได้รับคัมภีร์ทั้งหลายมาจากประเทศศรีลังกานั้นเอง¹¹ ในด้านการปกครองของคณะสงฆ์มีการแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น 2 คณะคือ คณะคามวาสี ที่สมททานการศึกษาคันถุระ และคณะอรัญญวาสีที่สมททานวิปัสสนาธุระนั่นเอง¹²

แต่ดูเหมือนว่าการศึกษาในฝ่ายคันถุระจะมีความสำคัญกว่า โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งนับเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ทรงรอบรู้ในภาษามคธ และพระไตรปิฎก ตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ พระองค์สามารถรจนาคัมภีร์ไตรภูมิขึ้น โดยทรงอ้างอิงจากคัมภีร์มคธทั้งอรรถกถา และฎีกากว่า 30 ปกรณ์ นอกจากนี้ยังทรงอุทิศพระราชมณเฑียรเป็นที่บอกพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรขึ้นครั้งแรก ซึ่งทรงเป็นแบบอย่างให้พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยต่อๆ มาทรงประพฤติตาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการศึกษาพระธรรมวินัยในสมัยสุโขทัยได้เป็นอย่างดี

ต่อมาในสมัยอยุธยา วัดยังเป็นแหล่งสำคัญทางด้านการศึกษา เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย ดังเช่น วัดพุทไธศวรรย์ ซึ่งเป็นวัดที่มีการเรียนการสอนวิชาการพิชัยสงครามแก่แม่ทัพนายกองในสมัยนั้น¹³ แม้จะไม่ได้เป็นการศึกษาเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย แต่เป็นเพราะในสมัยอยุธยานั้นบ้านเมืองมีศึกสงครามมาก ในขณะที่ทางด้านการศึกษาวิปัสสนาธุระมีความเด่นชัดมากขึ้น เพราะในสมัยอยุธยานั้น มีความเชื่อกันว่าพระเถระที่ทรงคุณในทางวิปัสสนาธุระ จักมีคุณในวิทยาอาคมเวทมนตร์ด้วย¹⁴ และพระที่ทรงคุณวิเศษ มักจะเป็นขวัญกำลังใจให้แก่กรบไทยในสมัยอยุธยาตลอดมา ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ทรงเลื่อมใสคณะสงฆ์ใหม่ที่มาจากลังกาในยุคนั้นที่เรียกว่า คณะป่าแก้ว ซึ่งถือการบำเพ็ญวิปัสสนาธุระเป็นสำคัญ ซึ่งพระองค์ทรงผนวชในคณะนี้ด้วยที่วัดจุฬามณี ในปี พ.ศ.2008 ทำให้คณะสงฆ์จากวัดป่าแก้วที่บำเพ็ญวิปัสสนาธุระ มีความสำคัญมากขึ้นและได้รับการอุปถัมภ์จากราชสกุลมากกว่า

¹⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2542), หน้า 20 – 29.

¹¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 143.

¹² สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร:บริษัทจรัสสินทวงศ์ การพิมพ์ จำกัด, 2542), หน้า 26.

¹³ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2, หน้า 143 – 157.

¹⁴ สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า 77.

อย่างไรก็ตามในด้านปริยัติหรือคัมภีร์ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงรับสั่งให้มีการประชุมพระสงฆ์และนักปราชญ์ เพื่อแต่งคัมภีร์มหาชาติคำหลวง ในปี พ.ศ.2025 และถือได้ว่าเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาเล่มแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในปี พ.ศ. 2163 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม เนื่องจากพระองค์ทรงรอบรู้ในพระไตรปิฎกมาก่อน พระองค์จึงเสด็จทรงบอกบาลีแก่ภิกษุสามเณรทุกวันที่พระที่นั่งจอมทอง มีพระภิกษุสามเณรจากอารามต่างๆ มาเรียนบาลีกับพระองค์เป็นจำนวนมาก หรือแม้แต่ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในราว พ.ศ. 2199 – 2231 พระองค์ทรงศึกษาพระไตรปิฎก และมีพระเถระรอบรู้พระไตรปิฎกมากมายในยุคนั้น เป็นผู้ถวายความรู้ในด้านพระพุทธศาสนากับพระองค์ เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ วัดเดิม พระพิมลธรรม วัดระฆัง และพระอาจารย์พรหม วัดปากน้ำประสบ เป็นต้น¹⁵ ซึ่งเมื่อก้าวโดยภาพรวมแล้ว ความสำคัญของคณะอรัญญวาสี กับคณะคามวาสีในสมัยอยุธยา ยังคงมีความสำคัญคู่กันมาเช่นกับครั้งสมัยสุโขทัย

ในยุคไล่เลี่ยกันกับสมัยอยุธยา นั้น พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาของประเทศไทย มีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น ในปี พ.ศ. 2020 ที่วัดมหาโพธาราม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในประเทศไทย ผลของการสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งนี้ ทำให้พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาเข้มแข็งรุ่งเรืองขึ้น และเลื่องลือไปยังประเทศเพื่อนบ้าน การศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์จึงรุ่งเรือง และมีการรจนาคัมภีร์ขึ้นมากมาย กล่าวกันว่าไม่มีพระสงฆ์สมัยใดเลยของประเทศไทยที่จะชำนาญด้านภาษาบาลี และแต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้มากมายเช่นกับสมัยล้านนาเลย คัมภีร์ที่สำคัญในยุคนั้นเช่น คัมภีร์มังคลัตถทีปนี รจนาโดยพระสิริมงคลาจารย์ ชินกาลมาลีปกรณ์ โดยพระรัตนปัญญาเถระ จามเทวีวงศ์ โดยพระโพธิรังษี เป็นต้น ซึ่งคัมภีร์บางคัมภีร์ยังเป็นหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้อีกด้วย¹⁶

จวบจนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาของพระสงฆ์ยังคงรักษาระบบการศึกษาพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีกาได้เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา คือแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นเปรียญตรี คือแปลพระสูตรได้ ชั้นเปรียญโท แปลได้ทั้งพระสูตรและพระวินัย ชั้นเปรียญเอก แปลได้ทั้งพระสูตร พระวินัย และพระปรมัตถ์ ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนและการสอบในรัชสมัยของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เนื่องจากทรงเห็นว่าระบบเก่ามีข้อบกพร่องหละหลวมอยู่มาก โดยมีพระราชประสงค์จะทรงให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้แก้ไขวิธีการสอบ และแก้แบบเรียนพระปริยัติธรรมเดิมเป็นหลักสูตร 9 ประโยค โดยการนี้มีสมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะราชวรวิหารทรงเป็นต้นคิดและทูลเสนอ กับเป็นผู้สนองพระราชโองการตามพระราชประสงค์ดังต่อไปนี้

เปรียญประโยค 1 – 3 ใช้คัมภีร์อัฐฎกถาธรรมบทเป็นแบบเรียนและสอบ ต้องแปลให้ได้คราวเดียวกัน 3 ประโยคจึงได้เป็นเปรียญ เปรียญประโยค 4 ใช้คัมภีร์มังคลัตถทีปนีเป็นต้น

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45 – 48.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41 – 42.

เปรียญประโยค 5 เดิมใช้คัมภีร์บาลีมุตตะกะ ต่อมาเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะปกรณ์วิเสส ภายหลังเปลี่ยนเป็นคัมภีร์บาลีมุตตะกะอย่างเดิม เปรียญประโยค 6 ใช้คัมภีร์มังคลัตถทีปนีบัน ปลาย เปรียญประโยค 7 ใช้คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาอัฐฎกถาวิเนีย ผู้ได้ประโยคนี้นับว่าเป็นบาเรียน เอกสามัญ เปรียญประโยค 8 ใช้คัมภีร์วิสุทธิมคค์ปกรณ์วิเสส ผู้ได้ประโยคนี้นับว่าเป็นบาเรียนเอกชั้น มัชฌิม เปรียญประโยค 9 ใช้คัมภีร์ฎีกาสารัตถทีปนี ผู้ได้ประโยคนี้นับว่าเป็นบาเรียนเอกอุดม¹⁷ ซึ่งการ เปลี่ยนแปลงหลักสูตรในครั้งนี้ ไม่มีคัมภีร์ในระดับพระไตรปิฎกเลย แต่เป็นคัมภีร์ในระดับอรรถ กถา และฎีกาทั้งหมด และหลักสูตรดังกล่าวได้ดำเนินมาเช่นนี้ตลอด จนกระทั่งในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะสงฆ์ไทยจึงเกิดการศึกษาระบบใหม่ขึ้นอีก คือ ระบบการศึกษาแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์

ซึ่งก่อนที่จะพิจารณาไปถึงรายละเอียดของการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ในงาน วิทยานิพนธ์นี้จะใช้กรอบตามพระธรรมวินัยมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน เรื่องการศึกษาของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ซึ่งสำหรับในบทนี้จะกล่าวถึงเหตุผลต่างๆ ในการ ใช้กรอบพระธรรมวินัย เป็นเกณฑ์ในการตัดสินเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ให้ชัดเจนมากขึ้นต่อ ไปดังนี้

3.3 ความสำคัญของหลักพระธรรมวินัยกับพระพุทธศาสนา

จากเนื้อหาในบทที่ 2 นั้น ได้กล่าวถึงเรื่องการศึกษาตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งได้ใช้ กรอบตามพระธรรมวินัยในสมัยพุทธกาลมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ซึ่งการศึกษาตามกรอบของ พระธรรมวินัยนั้นได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งถือเป็นหลักในการตัดสินกิจกรรมต่างๆ ของ พระสงฆ์ คือการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งการใช้หลักดังกล่าวนั้นก็เพื่อให้สอดคล้องกับหลักที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ก่อนปรินิพพานว่า พระธรรมวินัยนั้นจะทำหน้าที่เป็นพระศาสดาต่อไป ด้วยความที่พระพุทธองค์ทรงมีความเคารพ ในธรรม และทรงเห็นความสำคัญของหลักการที่สำคัญกว่าหลักบุคคล เพราะบุคคลนั้นมีความ เสื่อมได้ แต่หลักการที่เป็นหลักพระธรรมวินัยนั้นหาได้เสื่อมเหมือนบุคคลไม่ และการที่บุคคลนั้น มีความเสื่อมเพราะเหตุว่าบุคคลที่ประพฤตินั้นมีความเสื่อมไปตามอำนาจของกิเลส แต่หลักของ พระธรรมวินัยอันบริสุทธิ์นั้นหาได้เสื่อมไปตามบุคคลแต่อย่างใดไม่

ด้วยเหตุนี้การใช้หลักบุคคล หรือหลักส่วนรวมอะไรก็ตาม มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน เรื่องราวในพระพุทธศาสนา นอกจากพระธรรมวินัยนั้น พระพุทธองค์มิได้ทรงอนุญาตไว้เพราะ เป็นหลักการที่ไม่ถาวร แต่ทรงแนะนำให้พุทธบริษัทมีหลักในการตัดสิน ด้วยการที่ทรงตรัสถึง หลักมhapเทศ 4 อย่างเพื่อเป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัยไว้ เพื่อป้องกันการอ้างอิงด้วย หลักบุคคล หรืออ้างหลักส่วนรวม ซึ่งในที่สุดแม้แต่การอ้างอิงว่าได้ยินได้ฟังมาจากพระพุทธองค์ เองในเรื่องของพระธรรมวินัยก็ตาม พระพุทธองค์ทรงให้สอบสวนในพระสูตร และในพระวินัยว่า

¹⁷ พระธรรมรัชชมนี (ประยูร สนฺตงฺกูโร) และคณะ, พุทธศาสนประวัติ สมัยรัตนโกสินทร์ และราชวงศ์ จักรี 200 ปี (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2525), หน้า 90 - 94.

เข้ากันได้หรือไม่ ถ้าสอบสวนแล้วเข้ากันได้ก็ยอมรับ ถ้าสอบสวนแล้วเข้ากันไม่ได้ก็ให้ปฏิเสธ ให้
 แก่ไขว่หน้าไม่ไช่กรรม นี่ไม่ใช่วินัยของพระพุทธเจ้า¹⁸ เป็นต้น การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลัก
 ตัดสินพระธรรมวินัยไว้ในมหาปเทศ 4 อย่างนั้นเป็นการแสดงถึงความสำคัญของหลักการมาก
 กว่าหลักบุคคลประการหนึ่งในพระพุทธศาสนานั้นเอง

ดังนั้นสิ่งที่จะใช้เป็นหลักเกณฑ์ในพระพุทธศาสนานั้น จะใช้หลักเกณฑ์อื่น ๆ ที่มีใช้หลัก
 เกณฑ์ตามพระธรรมวินัยมาตัดสินย่อมมีปัญหาไม่มีที่สิ้นสุด เพราะต่างเกณฑ์ต่างมีเหตุผล ตาม
 ความเห็นหรือทฤษฎีที่สั่งสมกันไป ตามแต่ที่จะยึดถือเอาตามความชอบใจในหลักเกณฑ์นั้นๆ แม้
 แต่ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ก็มีผู้ที่มีผู้พยายามจะเปลี่ยนแปลงหลัก
 พระธรรมวินัยตามแต่ที่ใจตนเองเห็นชอบ เช่นพระเทวทัตทูลขอวัตถุ 5 ประการ เพื่อคิดว่าจะให้
 พระภิกษุมีความเคร่งครัดมากขึ้น เช่นการให้พระภิกษุฉันแต่อาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ หรือการให้
 พระภิกษุทรงจีวรแต่ผ้าบังสุกุลเท่านั้น เป็นต้น แต่พระพุทธองค์ในขณะนั้นมิได้ทรงอนุญาตการ
 ปรับเปลี่ยนพระธรรมวินัยนั้นของพระเทวทัตแต่อย่างใดไม่¹⁹

ดังนั้นถ้าไม่มีการวางหลักพระธรรมวินัยไว้เป็นหลักการอย่างชัดเจนแล้ว ย่อมจะมีผู้
 พยายามจะเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยไปอีกมากมายไม่รู้จบ แม้ในสมัยพุทธกาลก็มีผู้พยายามจะ
 เปลี่ยนแปลงหลักพระธรรมวินัยมาแล้วดังกล่าว แต่ถ้าในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์และเหล่า
 พระสาวกทั้งหลายไม่ยึดถือหลักการคือพระธรรมวินัยไว้อย่างมั่นคงแล้ว เชื่อได้ว่าในปัจจุบันนี้
 พระธรรมวินัยคงมีความแปลกแยกไปอีกมากมาย ตามปกติปุถุชนร้อยคนย่อมมีร้อยความเห็น
 ซึ่งแตกต่างจากพระอรหันต์บุคคลซึ่งมีความเห็นเสมอกันไม่แตกต่างกันที่เรียกว่า ทฤษฎีสัมมัญญา
 จึงเป็นธรรมดาที่ปุถุชนต่างที่จะมีความเห็นแตกต่างและคลาดเคลื่อนกันในพระธรรมวินัยได้ ซึ่ง
 ความเห็นที่แตกต่างกันนั้น ย่อมมีความเห็นที่ตรงกับหลักพระธรรมวินัย และความเห็นที่ไม่ตรง
 กับหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมดา ซึ่งถ้าไม่มีการรักษาหลักพระธรรมวินัยไว้เป็นหลักการอย่าง
 ชัดเจนแล้ว พระพุทธศาสนาคงไม่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

ถ้ามีการให้ความสำคัญกับหลักการอื่น ๆ ที่มีใช้หลักพระธรรมวินัยมากกว่าการให้ความสำคัญ
 สำคัญกับหลักพระธรรมวินัยเกิดขึ้น ย่อมเกิดการใช้หลักการอื่น ๆ นอกจากพระธรรมวินัยนั้นเพิ่ม
 ขึ้นในอีกหลาย ๆ กิจกรรมของพระสงฆ์ สถาบันสงฆ์จะใช้หลักการอื่น ๆ นอกพระธรรมวินัย อีก
 มากมายจนหาข้อยุติไม่ได้ เพราะไม่มีหลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ตรวจสอบ และข้อปฏิบัติ
 ต่าง ๆ นอกพระธรรมวินัยย่อมเกิดเพิ่มเติมขึ้นมาอีกมากมาย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการยอม
 รับหลักการอื่น ๆ นอกจากหลักพระธรรมวินัย โดยมีสามารถมีหลักเกณฑ์ใด ๆ ไปตัดสินกิจกรรม
 ต่าง ๆ เหล่านั้นได้เลยว่าสิ่งใดถูกต้องตามพระธรรมวินัยหรือไม่ เพราะไม่ยอมรับหลักพระธรรม
 วินัยแล้ว

¹⁸ พระสูตรต้นปิฎก เล่มที่ 13 ที่ขณิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร ข้อ 141 (กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 293 – 295.

¹⁹ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 3 มหาวิภังค์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า
 561 – 563.

เมื่อไม่มีการรักษาพระธรรมวินัยไว้อย่างเป็นแบบแผน ทำให้ไม่สามารถค้นหาต้นเค้าเดิมของพระพุทธศาสนาได้แล้ว การที่ไม่สามารถค้นหาเค้าเดิมของพระธรรมวินัยได้ ย่อมทำให้หลักพระธรรมวินัยถูกบิดเบือนไปได้ง่าย ซึ่งการกระทำดังกล่าวย่อมทำให้พระพุทธศาสนาถูกบิดเบือนไปในทางที่ไม่ถูกต้องจากพระพุทธศาสนาดั้งเดิมได้อย่างไม่ยากนัก เพราะไม่มีแบบแผนที่ต้องคือหลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ตัดสิน ถ้าสถาบันสงฆ์ใช้กฎเกณฑ์อื่นๆ นอกจากหลักพระธรรมวินัยมาเป็นหลักการแทนหลักพระธรรมวินัย เมื่อเป็นเช่นนั้นทั้งพระธรรมและพระวินัยจะถูกบิดเบือนไปเรื่อยๆ โดยในที่สุดสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมจะกลายเป็นธรรม และสิ่งที่ไม่ใช่วินัยก็จะกลายเป็นวินัยไป เมื่อเป็นเช่นนั้นพระพุทธศาสนาจะถูกบิดเบือนจนไม่สามารถหาต้นเค้าเดิมได้อีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ชื่อว่าพระพุทธศาสนาถึงเวลาสิ้นสุด

การจะใช้หลักการใดๆ มาตัดสินเรื่องของพระสงฆ์ที่เกิดจากพระธรรมวินัย ย่อมต้องใช้หลักในพระธรรมวินัยนั่นเองตัดสินจะนำเกณฑ์อื่นๆ มาใช้ไม่ได้ เพราะหลักพระธรรมวินัยนั่นเองเป็นเสมือนผู้ให้กำเนิดพระสงฆ์ เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นประมุขของพระสงฆ์เป็นผู้แสดงและบัญญัติพระธรรมวินัย ดังนั้นเรื่องของพระสงฆ์ย่อมต้องให้ผู้กำเนิดพระสงฆ์ ซึ่งก็คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเองทรงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินเรื่องของพระสงฆ์ แต่เมื่อพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว พระธรรมวินัยจึงถือเป็นพระศาสดาแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งพระสงฆ์ทั้งหลายแทน

ถ้าภิกษุสงฆ์รูปใดไม่ยอมรับหลักพระธรรมวินัยว่าเป็นสิ่งสูงสุดที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินเรื่องของพระสงฆ์ การไม่ยอมรับหลักพระธรรมวินัยนั้นก็เปรียบเสมือนกับการที่ภิกษุนั้นไม่ยอมรับภิกษุภาวะของตนเองที่อาศัยพระธรรมวินัยด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเหตุว่าพระสงฆ์นั้นกำเนิดขึ้นมาจากหลักพระธรรมวินัย ขั้นตอนการจะมาเป็นพระสงฆ์ในทุกขั้นตอนตั้งแต่การบรรพชา การอุปสมบท การประพฤตินิสกขาบท การประพฤติปฏิบัติในวัตรต่างๆ เช่น การปลงอาบัติ การออกจากอาบัติ การเข้าอยู่ปริวาสกรรม รวมถึงการทำสังฆกรรมต่างๆ ทุกอย่าง จนถึงกระทั่งในที่สุดแม้การลาสิกขา ล้วนเกิดจากหลักการที่มีการบันทึกไว้ในพระธรรมและวินัยซึ่งอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น ดังนั้นการที่พระสงฆ์จะไม่ยอมรับหลักพระธรรมวินัยก็เท่ากับไม่ยอมรับความเป็นพระภิกษุของตนเองที่เกิดจากพระธรรมวินัยด้วย

การที่จะตัดสินการกระทำใดๆ ก็ตามของพระภิกษุ นอกจากจะพิจารณาจากพระธรรมแล้วยังจำเป็นต้องพิจารณาดูจากพระวินัยปิฎกอีกด้วย เพราะพระวินัยเป็นข้อบังคับโดยตรงของพระภิกษุเหล่านั้นว่าควรทำสิ่งใดและไม่ควรทำสิ่งใด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระวินัยเป็นกฎหมายของพระภิกษุที่ต้องประพฤติและปฏิบัติตาม ถ้าพระภิกษุล่วงสิกขาบทในพระวินัยไปย่อมเท่ากับเป็นคนทำผิดกฎหมาย ซึ่งแน่นอนความผิดนั้นมีความหนักเบาต่างกัน อย่างหนักสุดคือความผิดขั้นปาราชิกคือขาดจากความเป็นพระภิกษุ ซึ่งเทียบเท่ากับโทษประหารชีวิตในทางโลกนั่นเอง ดังนั้นการที่พระภิกษุที่มีต้นกำเนิดมาจากพระวินัยจะไม่ทำการเอื้อเฟื้อในพระวินัยนั้นคงจะไม่

เป็นการชอบธรรมนัก ดังที่มีปรากฏในอรรถกถาว่า “ชื่อว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังตั้งอยู่ พระพุทธศาสนาจัดว่ายังดำรงอยู่”²⁰

ดังนั้นการที่พระภิกษุจะศึกษาพระธรรมโดยไม่เคารพในวินัยคงจะไม่เป็นการสมควร เพราะจะเป็นการทำให้พระศาสนาเสื่อม เพราะพระวินัยนั่นเองจะเป็นกรอบในการตัดสินใจ การกระทำของพระภิกษุ ว่าสิ่งที่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายประพฤติปฏิบัติอยู่นั้น เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องหรือไม่อย่างไร ถ้าไม่มีพระวินัยเสียการประพฤติการปฏิบัติของพระสงฆ์ก็จะเป็นไปเพื่อการละลายกิเลสแต่อย่างใด เมื่อนั้นเพศบรรพชิตก็จะไม่ใช่โอกาสในการใช้ชีวิตที่เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลสอีกต่อไป ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะไม่มีความแตกต่างระหว่างความเป็นบรรพชิตและฆราวาสอีกต่อไป ซึ่งสิ่งนั้นก็คือความสิ้นสุดของสถาบันสงฆ์นั่นเอง

ถ้าจะกล่าวในมุมที่กว้างขึ้นนั้น พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมพระพุทธศาสนาไว้ทั้งหมดนั่นเอง กล่าวคือ ถ้าจะกล่าวหาว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร เช่นพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เรื่องศีล สมาธิ และปัญญาก็ล้วนปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ถ้ากล่าวหาว่าพระพุทธศาสนา คือพระรัตนตรัย เรื่องราวของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ก็ล้วนปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ถ้าจะกล่าวหาว่าพระพุทธศาสนา คือ ปรีชาญาณ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เรื่องของปรีชาญาณ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ก็ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเช่นกัน ถ้าจะกล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนาทั้งหมดอยู่ในพระไตรปิฎก ถ้าไม่ยอมรับพระไตรปิฎกเป็นเกณฑ์สูงสุดก็มีใช้พุทธศาสนานั่นเอง จะใช้เกณฑ์ใดๆ มาตัดสินสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นประเด็นในข้อประพฤติปฏิบัติในพระธรรมวินัยนั้น ต้องอาศัยเกณฑ์ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นที่รวบรวมพระธรรมวินัยอย่างสมบูรณ์ที่สุด

พระธรรมปิฎกได้แสดงทรรศนะในเรื่องนี้ไว้ดังนี้ “สิ่งที่เราเล่าเรียนปฏิบัติ ไม่ว่าจะป็นด้านวินัยของพระภิกษุสงฆ์ เช่น การบวช การมีโบสถ์ การสร้างกุฏิ การกรานกฐิน และสังฆกรรมต่างๆ การใช้ไตรจีวรของพระภิกษุ การที่พระภิกษุทำอะไรได้หรือไม่ได้ การที่จะต้องอาบัติต่างๆ มีปาราชิกเป็นต้น หรือการที่ชาวบ้านจะทำบุญทำทาน คำว่าทานก็ดี คำว่าบุญก็ดี เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ไตรสิกขา ภาวนาต่างๆ ชั้น 5 ไตรลักษณ์ อริยสัจจ์ ตลอดถึงพระนิพพาน ก็ล้วนมาจากพระไตรปิฎกทั้งสิ้น ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก เราก็ไม่รู้จักถ้อยคำเหล่านี้เลย และพระภิกษุก็ไม่มีมาตรฐานที่จะวัดว่า ตัวประพฤติปฏิบัติอย่างไรถูก อย่างไรผิด อะไรเป็นปาราชิก อะไรเป็นอาบัติสังฆาทิเสส ฤทธัจฉัย ปาจิตตีย์ ไม่มีพระไตรปิฎกเสียอย่างเดียว เป็นอันหมดสิ้น คือหมดสิ้นพระพุทธศาสนานั่นเอง”²¹

เมื่อยอมรับว่าหลักการในพระไตรปิฎกหรือพระธรรมวินัยนั้นเป็นหลักที่สำคัญที่สุดในการตัดสินเรื่องราวของพระพุทธศาสนาแล้ว ในบทที่แล้วจึงได้แสดงว่าหลักการในการตัดสินหลักพระธรรมวินัยนั้น ท่านโบราณจารย์ใช้หลักในการตัดสินด้วยความเก่าแก่ของหลักฐานเป็นสำคัญ

²⁰ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 ปฐมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 34.

²¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 37 – 38.

และความสำคัญนั้นก็ขึ้นอยู่กับลำดับความเก่าแก่หรือตามลำดับความสำคัญของคัมภีร์กล่าวคือ พระไตรปิฎกเป็นหลักที่สำคัญที่สุด รองลงมาเป็นอรรถกถา และฎีกา ตามลำดับ เพราะเหตุว่า ความสำคัญและน่าเชื่อถือของคัมภีร์นั้นขึ้นอยู่กับระยะเวลาความใกล้เคียงกับยุคพระพุทธกาล กล่าวคือยิ่งเวลาห่างไกลจากพุทธกาลมากเท่าไร โอกาสในความคลาดเคลื่อนนั้นย่อมมีได้มากกว่าช่วงเวลาที่อยู่ใกล้พระพุทธกาล ยิ่งเวลาที่มีความห่างไกลจากพุทธกาลมากเท่าไร สภาพความเสื่อมของจิตใจของบุคคลยิ่งมากขึ้นเท่านั้น ความศรัทธาของพุทธบริษัท 4 ตลอดจนคุณสมบัติพิเศษของผู้ที่ทรงจำและรจนาคัมภีร์ต่างๆ จึงมีคุณภาพลดหลั่นกันมาตามยุคสมัยด้วย

ข้อนี้เป็นความจริงที่คงจะปฏิเสธไม่ได้ เพราะเหตุว่าสภาพของสังคม วัฒนธรรม การใช้ภาษา วิวัฒนาการ ระบบการปกครอง ความเชื่อ รวมถึงระบบการบันทึกหลักฐาน เป็นต้น ของคนที่อยู่ในยุคสมัยใกล้เคียงกันย่อมมีความเข้าใจในสภาพสังคม หรือวัฒนธรรมต่างๆ ได้ชัดเจนมากกว่าคนที่อยู่กันคนละยุคสมัย ความใกล้เคียงดังกล่าวจึงเป็นผลให้ระดับชั้นของหลักฐานที่อยู่ใกล้พุทธกาลมีความถูกต้องและเกิดความคลาดเคลื่อนน้อยกว่าหลักฐานที่อยู่ในช่วงเวลาที่ไกลจากพุทธกาล ซึ่งอาจจะเป็นเพราะสภาพปัจจัยแวดล้อมต่างกันมากไม่ว่าจะเป็นระบบสังคม หรือวัฒนธรรม เป็นต้น ดังได้กล่าวแล้ว

กล่าวโดยสรุป การใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการตัดสินเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นเพราะว่าพระพุทธศาสนากำเนิดมาจากพระธรรมวินัย พระธรรมแลพระวินัยนั่นเองที่จะต้องเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินทุกสิ่งในพระพุทธศาสนา และเพราะพระพุทธศาสนาเคารพหลักการมากกว่าหลักใดๆ และหลักการนั้นก็คือหลักพระธรรมวินัยนั่นเอง และหลักการในพระธรรมวินัยนั้นใช้ความเก่าแก่ของคัมภีร์เป็นเกณฑ์คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นต้น โดยมีอัตโนมติคือความเห็นส่วนตัวเป็นหลักสุดท้าย เพราะมีความสำคัญน้อยที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้นั่นเอง

3.4 การรักษาพระธรรมวินัยกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนิกชนต้องยอมรับว่าพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นดั้งเดิมสุด และถือเป็นรากฐานของพระพุทธศาสนาทั้งหมด เพราะรวบรวมพระธรรมวินัยดั้งเดิมไว้ได้อย่างสมบูรณ์และถูกต้องที่สุด และเกิดจากการบันทึกคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาผู้ทรงหมดจดจากกิเลส และมีการบันทึกด้วยการสังคายนาโดยพระอรหันต์สาวก ผู้ซึ่งหมดกิเลสโดยสิ้นเชิงเช่นกัน พระพุทธองค์ทรงเคารพหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักการสูงสุดมากกว่าหลักการอื่นๆ เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงตรัสให้พระภิกษุทั้งหลายทำการสังคายนาพระธรรมวินัยนี้เนื่องๆ คือการหมั่นประชุมเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัย ด้วยการตรวจจรรดด้วยอรรถ ตรวจพยัญชนะด้วยพยัญชนะ ตั้งแต่ก่อนที่พระองค์จะทรงปรินิพพาน เพื่อให้พระศาสนายั่งยืน และเมื่อศาสนาดังมั่นแล้วก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนทั้งหลาย²²

²² พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 15 ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ปาสาทิกสูตร ข้อ 108 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 272 – 273.

แม้พระอัครสาวกผู้เป็นสาวกองค์สำคัญของพระพุทธองค์ผู้เป็นเลิศในด้านปัญญา ก็ท่านพระสารีบุตรนั้น ท่านเล็งเห็นความสำคัญของการสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นการรักษาหลักพระธรรมวินัยนี้ด้วยเช่นกัน ดังกรณีที่ท่านพระสารีบุตรได้เคยแสดงตัวอย่างการสังคายนาพระธรรมวินัยไว้ในสังคิติกสูตร เพราะท่านเห็นว่าเมื่อท่านนิครนถ์นาฏบุตรเสียชีวิตไป โดยที่ไม่มีการรวบรวมคำสอนของท่านนิครนถ์นาฏบุตรไว้อย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดการแตกแยกในหมู่สาวกของท่านนิครนถ์นาฏบุตร ในเรื่องความเห็นและข้อปฏิบัติ นำมาซึ่งความเสื่อมศรัทธาของสาวก และเป็นมูลเหตุให้ศาสนานั้นๆ เสื่อมไปได้อย่างรวดเร็ว²³

การสังคายนาพระธรรมวินัยจึงเป็นตัวอย่างหนึ่ง อันแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของหลักการในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือหลักพระธรรมวินัยว่ามีความสำคัญมากกว่าหลักของบุคคล ซึ่งพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นพระศาสดา รวมถึงพระสารีบุตรซึ่งเป็นธรรมเสนาบดี ซึ่งถือเป็นพระสาวกที่มีความสำคัญรองลงมาจากพระพุทธองค์ ล้วนให้ความสำคัญในเรื่องของหลักการในพระธรรมวินัยนี้ ด้วยความพยายามที่จะรักษาหลักการในพระธรรมวินัยนั้นไว้ด้วยการสังคายนาตนเอง และการสังคายนาพระธรรมวินัยนั้นก็เพื่อรักษาหลักการในพระพุทธศาสนาไว้ให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะมิให้แปรเปลี่ยนไปนั่นเอง

จริงอยู่แม้ก่อนที่พระพุทธองค์จะทรงปรินิพพานก็ทรงมีรับสั่งกับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า "ดูก่อนอานนท์ ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างจงถอนเถิด"²⁴ แต่ในขณะเดียวกันนั้นพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตก่อนที่จะปรินิพพานกับภิกษุทั้งหลายว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย และภิกษุทั้งหลาย ยังจักไม่บัญญัติสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้แล้ว ยังจักสมათานประพฤติดู้อยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ตถาคตได้บัญญัติไว้แล้ว ตลอดกาลเพียงไร ภิกษุทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้"²⁵ และด้วยพระพุทธานุญาตนี้ทำให้พระมหากัสสปเถระนำมาเป็นหลักในการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1 โดยที่ไม่มีการลดหย่อนสิกขาบทในพระธรรมวินัยแม้แต่ข้อเดียว

พระมหากัสสปเถระ ผู้เป็นประธานสงฆ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกนั้น มีมติเห็นชอบกับพระอรหันต์ทั้งหลายจำนวน 500 รูปว่าไม่ควรตัดสิกขาบทใดๆ เลย เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา มิฉะนั้นพระธรรมวินัยจะเสื่อมไปโดยเร็ว เพราะในอนาคตภิกษุสงฆ์ที่ไม่เคารพสิกขาบทในพระธรรมวินัยไม่มุ่งหวังการขัดเกลาจิตใจจะเพิกถอนสิกขาบททั้งหมด จนในที่สุดจะเหลือเพียงปาราชิก 4 ข้อเท่านั้น สิกขาบทที่เหลือจะถูกตัดออกไปเพราะต่างคิดว่าเป็นสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นจะทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ พระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมไปโดยเร็วเช่นกัน

²³ พระสูตรต้นปิฎก เล่มที่ 16 ที่มณิกาย ปาฎิกวรรค สังคิติกสูตร ข้อ 225 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 159 – 161.

²⁴ พระสูตรต้นปิฎก เล่มที่ 13 ที่มณิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร ข้อ 141 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 321.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 240.

นอกจากนี้ในคัมภีร์อรรถกถามีคำกล่าวว่า “ชื่อว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังตั้งอยู่ พระพุทธศาสนาจัดว่ายังดำรงอยู่”²⁶ ท่านพระมหากัสสปะทราบถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ซึ่งขึ้นอยู่กับความตั้งมั่นหรือความเสื่อมของพระวินัยเป็นหลัก และประกอบกับความที่ท่านพระมหากัสสปะเถระเกรงคำครหาจากคฤหัสถ์ที่จะกล่าวดูหมิ่นพระสงฆ์ทั้งหลายได้ว่าพระภิกษุสงฆ์เหล่านี้มีความเคารพสิกขาบทเฉพาะเวลาที่พระพุทธองค์ทรงพระชนม์อยู่เท่านั้น ดังนั้นเมื่อท่านดำริเช่นนี้ ในขณะที่ท่านเป็นประธานสงฆ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 ร่วมกับพระอรหันต์ 500 รูป ที่แคว้นมคธ ท่านจึงประกาศญัตติทุติยกรรมวาจาตั้งต่อไปนี้ว่า

“ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่า สิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณะโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายเป็นกาลชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบใด สาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้ว พระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายในบัดนี้ ถ้าความพร้อมพรังของสงฆ์ถึงที่แล้วสงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤติ ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี่เป็นญัตติ”²⁷

ในคัมภีร์มิลินทปัญญานัน มีคำอธิบายเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับการถอนสิกขาบทเล็กน้อยนี้ไว้ว่า การที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเช่นนั้นเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ตั้งใจรักษาสิกขาบทไว้ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ มิได้ทรงมีพระประสงค์ให้พระสงฆ์ถอนสิกขาบทให้ลดลงแต่ประการใด อุปมาเช่นเดียวกับพระเจ้าแผ่นดินที่มีพระราชอาณาจักรกว้างขวาง ซึ่งกำลังจะทรงสวรรคตได้ทรงกล่าวกับพระราชโอรสผู้เป็นรัชทายาทไว้ว่า ถ้าพระราชโอรสต้องการก็สามารถลดอาณาเขตประเทศราชเล็กๆ น้อยๆ ในพระราชอาณาจักรได้ การที่พระเจ้าแผ่นดินกล่าวเช่นนั้นมิได้ทรงมุ่งหวังให้พระราชโอรสนั้นลดอาณาเขตของประเทศลงแต่อย่างใด แต่ทรงมีความมุ่งหมายให้รัชทายาทนั้นรักษาอาณาเขตไว้ให้ครบถ้วน ดุจที่พระราชบิดาเคยรักษาไว้ได้ เช่นเดียวกับที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระภิกษุให้ลดสิกขาบทได้นั้น พระองค์ทรงมีพระพุทธานุภาพประสงค์เพื่อให้พระภิกษุเหล่านั้นพยายามรักษาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วนไว้ ดุจสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่เช่นเดียวกัน²⁸

²⁶ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 ปฐมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 34.

²⁷ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 9 จุลวรรค ทุติยภาค (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 517.

²⁸ พระติปิฎกจุฬารักษีเถระ, มิลินทปัญหา เล่มที่ 2, แปลโดยไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2539), หน้า 162 – 165.

การที่โลกในปัจจุบัน ยังสามารถรับรู้พระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ถูกต้องได้ เพราะอาศัยการรักษาพระธรรมวินัยไว้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ ด้วยความประพฤติปฏิบัติแบบไม่ย่อหย่อนของพระพุทธรศาสนาเถรวาทนั่นเองที่ทำให้พระธรรมวินัยของพระพุทธรองค์ยังคงปรากฏอยู่บนโลก และเป็นหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญที่สุดในปัจจุบัน ผู้ศึกษาพระพุทธรศาสนาสามารถค้นหาหลักพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดในพุทธรศาสนาเถรวาท และประเด็นที่สำคัญนั้นคือ ด้วยการรักษาพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ตามมติของการสังคายยานั่นเอง จึงทำให้พระไตรปิฎกของเถรวาทนั้นมีความผิดเพี้ยน และเกิดความแตกแยกกันน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับลัทธิมหายาน²⁹ ซึ่งเมื่อมีหลักการที่มั่นคงและเกิดการแตกแยกกันน้อยแล้ว พระพุทธรศาสนาย่อมมีความมั่นคงเป็นผลตามมา

ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้พระพุทธรศาสนาในฝ่ายเถรวาทนั้น ไม่มีความแตกต่างกันในด้านความคิด ความประพฤติและข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ในพระธรรมวินัยด้วย ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมทำให้พระพุทธรศาสนาที่มีความมั่นคงทั้งในระดับศาสนธรรมและในระดับศาสนบุคคล เพราะนอกจากจะไม่ทำให้เกิดความแตกแยกกันทางความคิดและข้อประพฤติปฏิบัติแล้ว เมื่อถึงคราวที่เกิดวิกฤตการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของพระพุทธรศาสนา หลักการที่ยังคงรักษาอยู่เหมือนกันนั้นจึงสามารถให้ความช่วยเหลือกันได้ เพราะยังคงรักษาพระธรรมและวินัยไว้อย่างเดียวกัน

ดังตัวอย่างของประเทศไทยและประเทศศรีลังกาที่ยอมรับหลักการที่เป็นเถรวาทเหมือนกัน เริ่มต้นนั้นพระสงฆ์จากประเทศศรีลังกาได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธรศาสนาในประเทศไทยซึ่งตรงกับรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชในสมัยอาณาจักรสุโขทัย และต่อมาพระสงฆ์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสืบทอดพระพุทธรศาสนาต่อจากสมัยสุโขทัยได้กลับไปให้การช่วยเหลือพระพุทธรศาสนาในประเทศศรีลังกา ด้วยการอุปสมบทแก่กุลบุตรชาวศรีลังกา เมื่อพระพุทธรศาสนาได้เสื่อมจากประเทศศรีลังกาในปี พ.ศ. 2282 ซึ่งตรงกับในรัชสมัยของพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ และตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ช่วงเวลาดังกล่าวนั้นประเทศศรีลังกาพยายามฟื้นฟูพระพุทธรศาสนา หลังจากที่ประเทศศรีลังกาถูกประเทศโปรตุเกสรุกรานด้วยพลังอำนาจของศาสนจักรและอาณาจักร ซึ่งในขณะนั้นประเทศศรีลังกาไม่เหลือพระภิกษุสงฆ์เลย เหลือเพียงแต่สามเณรเท่านั้น พระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์จึงทรงขอพระสงฆ์จากประเทศที่ยังคงรักษาพระพุทธรศาสนาแบบเถรวาทอยู่เช่น เมืองยะไข่ เมืองหงสาวดี และเมืองสยาม แต่ทรงสวรรคตเสียก่อน พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่คือ พระเจ้ากิตติศรีราชสิงห์ จึงทรงดำเนินการฟื้นฟูพระพุทธรศาสนาต่อ ด้วยการที่พระองค์ทรงส่งคณะทูตแต่งพระราชสาส์นถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ และสมเด็จพระสังฆราช โดยคณะทูตดังกล่าวได้เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2294

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ จึงทรงส่งพระสงฆ์ไทยไปฟื้นฟูคณะสงฆ์ให้ศรีลังกา ด้วยการนำของพระอุปาลีเถระ ซึ่งได้เดินทางถึงประเทศศรีลังกาในปี พ.ศ. 2295 ณ เมืองศิริวัฒนบุรี

²⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), กรณีธรรมกาย (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2542), หน้า 20 - 34.

โดยการให้กุลบุตรในประเทศศรีลังกา ได้รับการบรรพชาและอุปสมบทตามพระธรรมวินัย กล่าวกันว่าครั้งนั้นพระสงฆ์ไทยได้ให้การอุปสมบทแก่ภิกษุชาวศรีลังกาถึง 700 รูป และบรรพชาสามเณรถึง 3,000 รูป³⁰ อันเป็นการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปให้กับประเทศศรีลังกาได้อย่างไม่มีปัญหาใดๆ เพราะข้อประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้นไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด และต่างก็ดำรงวงศ์พระพุทธรูปศาสนามา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเช่นกัน ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามมติของการสังคายนานั้นเอง

เมื่อก้าวโดยสรุป การรักษาหลักการในพระธรรมวินัยให้มีความผิดเพี้ยนกันน้อย โดยไม่เพิ่มเติมหรือลดหลักพระธรรมวินัยให้เปลี่ยนแปลงไป ย่อมจะทำให้หลักการปฏิบัติซึ่งเป็นผลสืบเนื่องของหลักการในพระธรรมวินัยนั้นมีความผิดเพี้ยนกันน้อยตามไปด้วย ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมนำมาซึ่งความมั่นคงของพระพุทธศาสนา การพยายามรักษาหลักพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกด้วยการสังคายยานั้นเพื่อความมั่นคงของหลักพระธรรมวินัยอันจะเป็นไปเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน และเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ในพระพุทธศาสนา หลักการที่ไม่แตกต่างกันนั้นสามารถที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นมาได้อย่างสมบูรณ์นั่นเอง ซึ่งก็เป็นไปเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเช่นกัน

3.5 การเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยกับความเสื่อมของพระพุทธศาสนา

มีผู้กล่าวว่าสังคมในสมัยพุทธกาลมีความแตกต่างกับสังคมในสมัยนี้ เช่นความซับซ้อนของสังคม สภาพของความแตกต่างทางเทคโนโลยี เป็นต้น การยึดหลักพระธรรมวินัยนั้นต้องปรับเปลี่ยนบ้างให้เข้ากับยุคสมัยและสังคม เพราะพระธรรมวินัยบางอย่างนั้นใช้ไม่ได้แล้วสำหรับสังคมสมัยนี้ ถ้าใช้พระธรรมวินัยอยู่โดยไม่ปรับเปลี่ยน พระพุทธศาสนาจะไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกในสมัยปัจจุบันได้ และพระพุทธศาสนาจะกลายเป็นสิ่งที่ล้าหลังไปและอาจจะหายไปจากสังคมได้ ซึ่งประเด็นนี้ทำให้แม้แต่พระสงฆ์ส่วนใหญ่หน้าความคิดเห็นดังกล่าวมาเป็นเหตุผลในการปรับพระธรรมวินัยให้ยืดหยุ่นขึ้นตามยุคสมัย ซึ่งการปรับเปลี่ยนพระธรรมวินัยนี้เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาว่าจะมีเหตุผลสมควรกับที่กล่าวอ้างมาหรือไม่อย่างไร

การที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาปฏิบัติตนด้วยการลดหย่อนสิกขาบทลงไป โดยการอ้างพระพุทธรูปที่ทรงตรัสก่อนปรินิพพานว่าให้สงฆ์สามารถถอนสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ได้ดังกล่าวแล้วนั้น การกระทำดังกล่าวได้กลับกลายเป็นจุดสำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา กล่าวคือเมื่อหลังพุทธปรินิพพาน 100 ปี พวกภิกษุชาววัชชีบุตรเริ่มแสดงวัตถุ 10 ประการ อันผิดไปจากพระธรรมวินัยคือ 1) เก็บเกลือไว้ในแขนงั้น 2) ฉันทอาหารในเวลาบ่ายล่วงสององคุลี 3) เข้าบ้านฉันทอาหารเป็นอนติริตตะ 4) อาวาสมีสีมาเดียวกันทำอุโบสถต่างๆ กัน 5) เวลาทำสังฆกรรมภิกษุมาไม่พร้อมกันทำก่อนได้ ภิกษุมาทีหลังจึงบอกอนุมติ 6) การประพฤติตามอย่างที่อุปัชฌาย์

³⁰ สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า 49 – 50.

และอาจารย์ประพุดิมาแล้ว 7) ฉันทมนสคติที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมนสสัม 8) ตีมนสุราอ่อน 9) ใช้ผ้า
นิสีทนะไม่มีชาย 10) รับทองและเงิน³¹

การกระทำดังกล่าวเป็นการผิดจากพระวินัยบัญญัติซึ่งพระเวรตะเถระได้ถามพระวินัยกะ
ท่านพระสัพพกามีเถระในคราวสังคายนาครั้งที่ 2 ดังนี้ ข้อ 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10 ต้องอาบัติ
ปาจิตติย ข้อ 4, 5 ต้องอาบัติทุกกฏ ข้อ 6 บางอย่างควร บางอย่างไม่ควร³² ซึ่งจะเห็นได้ว่าการ
ล่วงสิกขาบทในครั้งนี้ก็เป็นเพียงอาบัติเบาที่เป็นลหุกาบัติทั้งสิ้นคืออาบัติปาจิตติย และทุกกฏ ซึ่ง
ผลจากการแสดงสิ่งที่นอกพระธรรมวินัยของภิกษุชาววัชชีบุตรในครั้งนี้ ทำให้เกิดการแตกแยก
และรังเกียจกันขึ้นในพระพุทธศาสนา จนทำให้เกิดการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 2 ขึ้นเพื่อ
ระงับอริกถนีในครั้งนี้ การสังคายนาครั้งนี้ นำโดยท่านพระยสกาภิกษุบุตรเถระเป็นผู้ชักชวนกับ
พระอรหันต์จำนวน 700 รูป และการสังคายนาในครั้งนี้เองได้ก่อให้เกิดการแตกแยกนิกายทาง
พระพุทธศาสนาออกมาเป็นครั้งแรก กล่าวคือภิกษุชาววัชชีบุตรซึ่งไม่ยอมรับมติในการสังคายนา
ครั้งนี้ ได้แยกนิกายออกมาใหม่เรียกว่านิกายมหาสังฆิกะขึ้น อันเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยก
นิกายในพระพุทธศาสนาออกไปอีกมากมายในอีก 100 ปีต่อมา³³

เหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการแตกแยกนิกายในพระพุทธศาสนาถึง 18 นิกาย ซึ่ง
ตรงกับในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อประมาณปี พ.ศ. 236 และความแตกแยกนิกาย
ในครั้งนี้ทำให้พระอรหันต์เถระทั้งหลายในยุคนั้น นำโดยพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระ ต้องแก้ไข
อริกถนีคือความแตกแยกกันด้วยทิวฐิ ด้วยการทำตติยสังคายนาพระไตรปิฎกและรจนาคัมภีร์
กถาวัตถุปรกถนีขึ้นมา คัมภีร์นี้ได้แสดงไว้เพื่อปรับวาทะกับฝ่ายปรวาทะ ซึ่งเป็นฝ่ายที่ไม่ยอมรับ
มติในการสังคายนา³⁴ ซึ่งฝ่ายที่ไม่ยอมรับมติในการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งนี้คือฝ่ายนิกาย
มหาสังฆิกะและนิกายอื่นๆ ทั้งหมดอีก 17 นิกาย ซึ่งนิกายเหล่านี้ได้กลายมาเป็นต้นกำเนิดของ
พุทธศาสนามหายานในกาลต่อมา สำหรับมูลเหตุแห่งความแตกแยกนั้น เกิดจากการที่พระสงฆ์
บางส่วนไม่ยอมรับมติในการสังคายนาของพระเถระทั้งหลายที่ให้คงความประพุดิในสิกขาบท
แบบไม่เปลี่ยนแปลงนั่นเอง³⁵

ฝ่ายที่ยอมรับมติในการสังคายนาที่เรียกว่าฝ่ายเถรวาทนั้น ประพุดิไม่ย่อหย่อนใน
สิกขาบทกล่าวคือประพุดิสิกขาบทที่มีอยู่ตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1 ไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง
ใดๆ เลย ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มเติมสิกขาบทหรือลดสิกขาบท ในขณะที่พระสงฆ์อีกฝ่ายที่ไม่
ยอมรับมติในการสังคายนา นั้นกลับกลายเป็นต้นกำเนิดพระพุทธศาสนาในฝ่ายมหายาน ด้วย

³¹ พระวินัยปิฎกเล่มที่ 9 จุลวรรค (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า
538 – 539.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 552 – 558.

³³ พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 80 ปรหมัตถทีปนี อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 4 – 7.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8 – 21.

³⁵ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541),
หน้า 25 – 28.

ความประพฤติปฏิบัติที่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะไปในทางยอหย่อนไปที่ละเล็กละน้อย และมีการเพิ่มเติมพระพุทธรูปที่พระสัมมาพุทธเจ้ามิได้ทรงตรัสเพิ่มเติมขึ้นอีกมากมาย ซึ่งถือเป็นการปฏิรูปพระสัทธรรมจนหารากเหง้าของพระธรรมวินัยไม่ได้³⁶ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับเรื่องสัทธรรมปฏิรูปว่าถ้าสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้น พระสัทธรรมแท้จะอันตรธานไป³⁷

การเปลี่ยนแปลงหลักพระธรรมวินัยหรือการเกิดสัทธรรมปฏิรูปนั้นส่งผลให้ความเชื่อและหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนมีความผิดแผกไปจากสมัยพุทธกาล เพราะไม่คงหลักพระธรรมวินัยดั้งเดิมไว้ โดยมีการเพิ่มเติมและลดหลักการในพระธรรมวินัยให้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งพระสัทธรรมปฏิรูปนั้นมีการสืบผลต่อเนื่องมาตลอด จนกระทั่งถึงช่วงเวลาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะสูญสิ้นไปจากประเทศอินเดียในราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 15 ได้เกิดนิกายพุทธตันตรยาน อันเป็นนิกายในฝ่ายพุทธศาสนิกชน ซึ่งพระในนิกายนี้มีการประพฤติปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย จนถึงกระทั่งพระในนิกายนี้มีการเสพเมถุนธรรม มีการดื่มสุราเป็นต้น ซึ่งการกระทำที่เสื่อมไปจากหลักพระธรรมวินัยดังกล่าวนี้ เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมลงจากประเทศอินเดีย เมื่อราวพันปีก่อน ก่อนที่จะถูกกองทัพมุสลิมทำลายลงเมื่อพุทธศตวรรษที่ 18³⁸

ในปัจจุบันนี้พระบางนิกายในพุทธศาสนิกชนไม่สามารถรักษาพรหมจรรย์ และข้อปฏิบัติทางพระวินัยไว้ได้ โดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น เช่น พระในนิกายเซ็นสามารถปลูกผักกินเอง หรือแม้แต่มีภรรยาได้อย่างไม่ผิดศีลแต่อย่างใด พระในนิกายชินสามารถมีครอบครัว มีธุรกิจ หรือแม้แต่พระในกลุ่มโซกะกักโคของนิกายนิจิเรน ได้ก่อตั้งพรรคการเมืองชื่อพรรคโกเมไตขึ้นเมื่อ พ.ศ.2507 เป็นต้น³⁹ การกระทำนอกพระธรรมวินัยหรือการปฏิรูปพระสัทธรรมเช่นนี้ ในฝ่ายมหายานถือกันว่าเป็นเรื่องที่ยอมรับได้เป็นปกติตามความเชื่อของพระพุทธศาสนิกชนหลายนิกายอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนิกชนจึงแตกแยกไปหลายนิกายและความเชื่อ จนไม่สามารถค้นหาหลักพระธรรมวินัยอันบริสุทธิ์แบบเดียวกับในสมัยพุทธกาลได้เลย นอกจากนี้ยังทำให้พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องสูญหายไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียที่เกิดจากพุทธศาสนิกชนนิกายตันตระ หรือในประเทศตะวันออกที่ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนิกชน ทำให้พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องสูญหายไป ซึ่งสัทธรรมปฏิรูปเหล่านี้ส่วนใหญ่แม้แต่รูปแบบยังไม่สามารถรักษาไว้ได้จะป่วยกล่าวไปยถึงหลักธรรมเล่า ซึ่งเป็นไป

³⁶ พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 80 ปรหมัตถปิณี อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ, หน้า 8 - 15.

³⁷ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 26 สังยุตตนิกาย นิทานวรรค สัทธรรมปฏิรูปกสูตร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 630 - 632.

³⁸ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), ทำไมพระพุทธศาสนาจึงเสื่อมจากอินเดีย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 12 - 20.

³⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า 30 - 31.

ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ทุกประการว่าพระสังฆกรรมแท้จะอันตรธานเมื่อมีสังฆกรรมปฏิรูปเกิดขึ้น ดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 2

การที่พระพุทธศาสนาถึงความเสื่อมนั้นนอกจากจะเกิดจากการที่เกิดสังฆกรรมปฏิรูปคือการแสดงสิ่งที่ไม่ใช่พระธรรมวินัยขึ้นทำให้พระสังฆกรรมแท้อันตรธานแล้ว ในคัมภีร์อรรถกถายังได้แสดงถึงความเสื่อมของพระพุทธศาสนา 5 อย่างที่เรียกว่าอันตรธาน 5 หรือความเสื่อม 5 อย่างในพระศาสนา คือ 1) อริคมอันตรธาน คืออันตรธานแห่งการบรรลุ 2) ปฏิบัติอันตรธาน คืออันตรธานแห่งการปฏิบัติ 3) ปริยัตติอันตรธาน คืออันตรธานแห่งปริยัติ 4) ลิงคอันตรธาน คืออันตรธานแห่งเพศ และ 5) ธาตุอันตรธาน คืออันตรธานแห่งธาตุ ซึ่งจะขอยกตัวอย่างการอันตรธานที่สำคัญคือลิงคอันตรธาน คืออันตรธานแห่งเพศบรรพชิต ซึ่งได้ปรากฏขึ้นจริงแล้วในพระพุทธศาสนา * ดังต่อไปนี้

“เมื่อกาลล่วงไปๆ การรับจีวร การรับบาตร การคู้ การเหยียด การดูแล การเหลียวดู ไม่เป็นที่นำมาซึ่งความเลื่อมใส ภิกษุทั้งหลายวางบาตรไว้ปลายแขนถือเทียวไป เหมือนสมณนิครนถ์ถือบาตรน้ำเต้าเทียวไป แม้ด้วยอาการเพียงเท่านั้น เพศก็ชื่อว่ายังไม่อันตรธาน เมื่อกาลล่วงไปๆ เอาบาตรลงจากปลายแขนหัวไปด้วยมือ หรือด้วยสาแทรกเทียวไป แม้จีวรก็ไม่ทำการย้อมให้ถูกต้องกระทำให้มีสีแดงไซ้ เมื่อกาลล่วงไปการย้อมจีวรก็ดี การตัดชายผ้าก็ดี การเจาะรังคุมก็ดีย้อมไม่มี ทำเพียงเครื่องหมายแล้วใช้สอย ต่อมากลับเลิกรังคุม ไม่ทำเครื่องหมาย ต่อมาไม่กระทำทั้ง 2 อย่าง ตัดชายผ้าเทียวไปเหมือนพวกปริพาชก เมื่อกาลล่วงไปก็คิดว่าพวกเราจะต้องการอะไรด้วยการกระทำเช่นนี้ จึงผูกผ้ากาสาเยซิ่นเล็กๆ เข้าที่มือหรือที่คอหรือขอดไว้ที่ผม กระทำการเลียงภรรยาเทียวไถ่หว่านเลียงชีพ”⁴⁰

ดังนั้นจากข้อความในอรรถกถานี้จะพบได้ว่าปัจจุบันสภาพเหล่านี้ก็ได้เกิดขึ้นจริงแล้วกับพระในนิคายมหายนหลายนิกาย โดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีสภาพการณ์ทางพระพุทธศาสนาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อข้างต้น สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการที่พระสงฆ์ไม่ประพฤติและศึกษาในพระวินัยอย่างจริงจังนั่นเอง เพราะขาดการศึกษาในพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง ซึ่งในคัมภีร์อรรถกถาดังกล่าวยังได้แสดงถึงความเสื่อมของพระปริยัตติธรรมดังต่อไปนี้อีกด้วย

“คำว่า ปริยัตติ ได้แก่บาลีพร้อมทั้งอรรถกถาในพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก บาลีนั้นยังคงอยู่ปริยัตติก็ชื่อว่ายังบริบูรณ์อยู่เพียงนั้น เมื่อเวลาล่วงไปๆ ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถจะทรงจำอรรถไว้ได้ ทรงจำไว้ได้แต่พระบาลีเท่านั้น แต่นั้นเมื่อกาลล่วงไปก็ไม่สามารถจะทรงบาลีไว้ได้ทั้งสิ้น อภิธรรมปิฎกย้อมเสื่อมก่อน เมื่อเสื่อมก็เสื่อมตั้งแต่ทำมาปฏิฐานมหาปกรณ์ย้อมเสื่อมก่อนทีเดียว เมื่อปฏิฐานมหาปกรณ์เสื่อม ยมก กถาวัตถุ บุคคลบัญญัติ ธาตุกถา ฆัมมสังคณีก็เสื่อมเมื่ออภิธรรมปิฎกเสื่อมไปอย่างนี้ สุตตันตปิฎกก็เสื่อมตั้งแต่ทำมาอังคตตรนิกายเสื่อมก่อน เมื่ออังคตตรนิกายเสื่อมเอากาทสกนิบาตเสื่อมก่อนต่อแต่นั้นทสกนิบาต ฯลฯ ต่อนั้นเอกนิบาต เมื่ออั้ง

* ดูรายละเอียดเรื่องอันตรธาน 5 ได้ในภาคผนวก ข.

⁴⁰ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 32 มโนรทปุรณี อรรถกถา อังคตตรนิกาย เอกนิบาต (กรุงเทพมหานคร:

คุดตริกกายเสื่อมไปอย่างนี้ สังขัตตนิกายก็เสื่อมตั้งแต่ทำยมามหาพรรคเสื่อมก่อนแต่นั้นสพายตนพรรค ชั้นชกพรรค นิทานพรรค สคาถพรรค เมื่อสังขัตตนิกายเสื่อมไปอย่างนี้ มัชฌิมนิกายเสื่อมตั้งแต่ทำยมมา อุปริปันณาสก์เสื่อมก่อนต่อนั้นมัชฌิมปันณาสก์ต่อนั้นมูลปันณาสก์ เมื่อมัชฌิมนิกายเสื่อมอย่างนี้ ทีฆนิกายเสื่อมตั้งแต่ทำยมมาปาฏิกวรรคเสื่อมก่อน แต่ชั้นมหาพรรคแต่นั้นสิลขันธพรรค เมื่อทีฆนิกายเสื่อมอย่างนี้ พระสุตตันตปิฎกชื่อว่าย่อมนเสื่อม ทรงไว้เฉพาะชาดกกับวินัยปิฎกเท่านั้น ภิกษุผู้เป็นลัทธิเท่านั้นทรงพระวินัยปิฎก

เมื่อเวลาล่วงไปแม้แต่ชาดกก็ไม่สามารถจะทรงไว้ได้ บรรดาชาดกเหล่านั้นเวสสันดรชาดกเสื่อมก่อน ต่อแต่นั้นปุนณกชาดกมหานารทชาดกเสื่อมไปโดยย่อนลำดับในที่สุด เมื่อชาดกเสื่อมไปอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายย่อมนทรงไว้เฉพาะพระวินัยปิฎกเท่านั้น เมื่อกาลล่วงไปๆ ก็ไม่สามารถจะทรงไว้ได้แม้แต่พระวินัยปิฎก แต่ชั้นก็เสื่อมตั้งแต่ทำยมมา คัมภีร์บริวารเสื่อมก่อน ต่อแต่นั้นชั้นชกภิกษุณีวิภังคก็เสื่อม แต่ชั้นก็ทรงไว้เพียงอุปสทชกเท่านั้นตามลำดับ แม้ในกาลนั้น ปริยัตติก็ชื่อว่ายังไม่เสื่อม ก็คาถา 4 บาทยังหมุ่นเวียนอยู่ในหม่อมมนุษย์เพียงใด ปริยัตติก็ชื่อว่ายังไม่อันตรธานเพียงนั้น ในกาลใดพระราชามีศรัทธาเลื่อมใสทรงให้ใส่ถุงทรัพย์หนึ่งแสนลงในมอบทองตั้งบนคอกช้างแล้วให้ตีกลองร้องประกาศไปในพระนครว่า ชนผู้รัถา 4 บาทที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้วจงถือเอาทรัพย์หนึ่งแสนนี้ไปก็ไม่ได้คนที่รับเอาไป แม้ด้วยการให้เที่ยวตีกลองประกาศคราวเดียวย่อมมีผู้ได้ยิบข้างไม่ได้ยิบข้างจึงให้เที่ยวตีกลองประกาศไปถึง 3 ครั้งก็ไม่ได้ผู้ที่จะรับเอาไป ราชบุรุษทั้งหลายจึงให้ชนถุงทรัพย์ 100,000 นั้นกลับไปสู่ราชตระกูลตามเดิม ในกาลนั้นปริยัตติชื่อว่าย่อมนเสื่อมไปดังว่า นี้ชื่อว่าการอันตรธานแห่งพระปริยัตติ⁴¹

ดังนั้นจากหลักฐานที่ได้แสดงมาย่อมแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมของพระปริยัตติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีสำคัญต่อความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ซึ่งท้ายที่สุดในคัมภีร์อรรถกถานั้นได้แสดงถึงเหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาว่าเกิดจากการไม่เล่าเรียนพระปริยัตติธรรมคือพระไตรปิฎก อรรถกถา ซึ่งรวบรวมพระธรรมวินัยไว้ เมื่อการเล่าเรียนพระปริยัตติเสื่อมไปทำให้เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งความเสื่อมหรืออันตรธานของพระพุทธศาสนา ดังนี้

การอันตรธานแห่งปริยัตตินั้นแลเป็นมูลแห่งอันตรธาน 5 อย่างนี้ จจริงอยู่เมื่อพระปริยัตติอันตรธานไปปฏิบัติก็ย่อมนอันตรธาน เมื่อปริยัตติคงอยู่ปฏิบัติก็คงอยู่ ...เหมือนอย่างว่า ในระหว่างโคผู้ 100 ตัว หรือ 1000 ตัว เมื่อไม่มีแม่โคผู้จะรักษาเชื้อสายเลย วงศ์เชื้อสายก็ไม่สืบต่อกันฉันใด เมื่อภิกษุเริ่มวิปัสสนาตั้ง 100 ตั้ง 1000 รูปมีอยู่ แต่ปริยัตติไม่มีชื่อว่าการแห่งตลอดอริยมรรคก็ไม่มีฉันนั้นนั่นแล อนึ่งเมื่อเขาจาริกอักษรไว้หลังแผ่นหินเพื่อจะให้รู้ชุมทรัพย์ อักษรยังทรงอยู่เพียงใด ชุมทรัพย์ทั้งหลายชื่อว่ายังไม่เสื่อมหายไปเพียงนั้นฉันใด เมื่อปริยัตติยังทรงอยู่พระศาสนาก็ชื่อว่ายังไม่อันตรธานไปฉันนั้นเหมือนกันแล⁴²

ดังนั้นเมื่อกกล่าวโดยสรุป การพยายามรักษาและศึกษาในหลักพระธรรมวินัยไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง รวมถึงไม่มีการลดหย่อนสิกขาบทใดๆ ทั้งสิ้น ตั้งแต่ปฐมสังคายนาเป็นเหตุให้เกิด

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 168 – 170.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 172 – 175.

ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา มิใช่การปรับเปลี่ยนพระธรรมวินัยหรือสังฆกรรมปฏิรูปเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาอยู่รอด ในทางกลับกันความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยหรือสังฆกรรมปฏิรูปนั้นกลับกลายเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปดังที่ได้ยกตัวอย่างมา การรักษาพระธรรมวินัยไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจะทำให้หลักการในพระธรรมวินัยดั้งเดิมยังคงความบริสุทธิ์จุดสมัยพุทธกาลอยู่ต่อไปแล้ว ยังไม่ทำให้เกิดความแตกแยกในแง่ของความเชื่ออันจะนำไปสู่ความแตกแยกในการปฏิบัติต่อไป และจะนำไปสู่ความแตกแยกในพระพุทธศาสนาต่อไปอีกด้วย

3.6 หลักพระธรรมวินัยกับเป้าหมายและกรอบที่เปลี่ยนไปของสังคมสงฆ์

แม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างของพระสงฆ์ที่ปรากฏขึ้น ในประวัติศาสตร์สังคมไทยหลายๆ อย่างที่ผ่านมา เช่น การที่พระสงฆ์สอนวิชาที่เป็นเดรัจฉานวิชาที่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต เช่น พระสงฆ์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาสอนวิชาการพิชัยสงครามที่วัดพุทไธศวรรย์ ซึ่งเป็นวิชาการที่ว่าด้วยการสงคราม อันเป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับพระสงฆ์ เป็นต้น ถึงแม้ว่ากิจกรรมเหล่านี้จะไม่สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย แต่ดูเหมือนว่ากิจกรรมเหล่านั้นกลับเป็นเรื่องปกติที่สังคมไทยยอมรับได้ หลายเหตุการณ์กลายเป็นสิ่งที่สังคมชินชา จนกลายเป็นการยอมรับว่าถูกต้องไปโดยปริยาย แล้วก็มีการประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องในสังคมไทย ทั้งๆ ที่กิจกรรมหลายอย่างไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

หลายๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมกับพระสงฆ์ไทยนั้น เป็นเพียงเพราะสถานการณ์ในช่วงเหตุการณ์นั้นๆ ของสังคม บังคับให้พระภิกษุสงฆ์ต้องปรับตนในสภาพสังคมเช่นนั้นเพื่อความอยู่รอดเป็นต้น และส่วนใหญ่กิจกรรมเหล่านั้นเป็นเพียงบทบาทชั่วคราว ไม่ใช่บทบาทถาวรของพระสงฆ์ในพระธรรมวินัย แม้ในหลายเหตุการณ์ดังกล่าวนี้จะใช้ระยะเวลาสั้นเป็นเวลานับร้อยปีก็ตาม จนดูเหมือนว่าสิ่งเหล่านั้นกลายเป็นขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีที่ยาวนาน และเพราะความที่ประพฤติกันมายาวนานนั่นเอง จึงทำให้การประพฤติปฏิบัตินั้นๆ ดูเสมือนกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องไปตามหลักพระธรรมวินัยไปด้วย

แต่อย่างไรก็ดี ความยาวนานในการเป็นขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีนั้น ถึงแม้ว่าจะมีความยาวนานจนกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ในสังคมก็ตาม แต่ระยะเวลาที่ยาวนานนั้นก็มิได้มีความยาวนานไปกว่าหลักการในพระธรรมวินัยที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งหลักพระธรรมวินัยจะต้องเป็นหลักใหญ่ตลอดไปจึงจะสามารถรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ และถึงแม้ว่าข้อประพฤติปฏิบัติบางอย่างนอกจากพระธรรมวินัย จะสั่งสมกันมายาวนานก็มิได้เป็นประเด็นที่จะนำมาสนับสนุนเกี่ยวกับเรื่องความถูกต้องในพระธรรมวินัย ความถูกต้องตามพระธรรมวินัยนั้นต้องเป็นเกณฑ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย มิใช่เป็นความถูกต้องเพราะอาศัยการตัดสินความถูกต้องจากสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่พุทธบริษัทจะต้องมีความเคารพในหลักการตามพระธรรมวินัยนี้มากกว่าหลักการอื่นๆ แม้ว่ากิจกรรมนอกพระธรรมวินัยหลายกิจกรรมจะเกิดการยอมรับด้วยเกณฑ์ทางสังคมใดๆ ก็ตาม แต่หลักที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนานั้นปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างสมบูรณ์แล้วนั่นเอง

เหตุการณ์ต่างๆ ของคณะสงฆ์ที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ถึงแม้ว่าทางคณะสงฆ์จะใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นหลักใหญ่ ในการรักษาสถาบันสงฆ์มาตลอดซึ่งเป็นผลให้พระพุทธศาสนายังคงดำรงรักษามาได้ด้วยดีในประเทศไทยก็ตาม แต่อย่างไรก็ดีทางคณะสงฆ์ของไทยก็ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงอิทธิพลของสภาพปัจจัยภายนอก เช่นสภาพสังคม รวมถึงปัจจัยภายในคณะสงฆ์เองที่เกิดขึ้นได้ เช่นการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะสงฆ์ ระบบการศึกษาของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้คณะสงฆ์เกิดการใช้และยอมรับในหลักเกณฑ์อื่นๆ ที่มีใช้หลักพระธรรมวินัยมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์มากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นการอ้างเหตุผลทางสังคม เมื่อมีการยอมรับเหตุผลทางสังคมมากขึ้น คณะสงฆ์จึงต้องย่อหย่อนในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมากขึ้นกว่าในสมัยอดีต เพราะต้องการพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ความต้องการรวมไปถึงข้อเรียกร้องของสังคมที่มีต่อสงฆ์พระสงฆ์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสังคมยุคใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไปตามอำนาจของสังคมวัตถุนิยมมากขึ้น ทำให้พระสงฆ์เองต้องตอบแทนสังคมด้วยสิ่งที่ไม่ตรงตามหลักพระธรรมวินัยมากขึ้น จนหลายกิจกรรมของพระสงฆ์ที่พยายามตอบแทนสังคมนั้นกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ในสังคมของทั้งฆราวาสรวมถึงสงฆ์พระสงฆ์เอง พระสงฆ์บางส่วนเริ่มที่จะยอมรับในหลายๆ กิจกรรมนอกพระธรรมวินัยนั้นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง จนในหลายๆ กิจกรรมพระสงฆ์นั้นกลายเป็นผู้นำและผู้ริเริ่มที่จะทำกิจกรรมที่อยู่นอกพระธรรมวินัย แต่เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามสังคมนั้นเอง

ด้วยเหตุดังกล่าวสถาบันสงฆ์จึงเริ่มใช้เหตุผลนอกพระธรรมวินัยมาชี้แจงกับสังคมฆราวาสส่วนใหญ่ที่ไม่รู้หลักพระธรรมวินัย มาเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินและสนับสนุนความมีคุณค่าของกิจกรรมนอกพระธรรมวินัยนั้นๆ ที่สถาบันสงฆ์พยายามนำมาตอบแทนสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยอำนาจวัตถุนิยมมากขึ้น มากกว่าความพยายามที่จะตอบแทนสังคมตามหลักพระธรรมวินัยอันเป็นหน้าที่หลักคือการเป็นผู้นำในด้านจิตใจ ผลที่ปรากฏขึ้นก็คือสถาบันสงฆ์เริ่มเข้ากับสังคมได้มากขึ้น แต่ความเป็นสงฆ์ตามพระธรรมวินัยเริ่มจืดจางลงไป ซึ่งถ้าคณะสงฆ์มีการปรับเปลี่ยนหลักพระธรรมวินัยมากขึ้นเพื่อให้คล้อยตามสังคมได้อย่างกลมกลืน ในท้ายที่สุดแล้วสังคมสงฆ์ก็จะเป็นไม่มีความแตกต่างกับสังคมฆราวาสเลย เป็นอันว่าเพศบรรพชิตที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นตามพระธรรมวินัยก็จะถึงคราวดับสูญไป พระพุทธศาสนาก็ถือว่าถึงคราวสูญสิ้นไปเช่นเดียวกัน

ดังนั้นเมื่อมีการปรับเปลี่ยนกรอบในพระธรรมวินัยขึ้นในสังคมไทย ในฐานะพุทธบริษัทย่อมจะต้องเกิดความคิดที่ว่า สิ่งใดที่ปรับไปจากพระธรรมวินัยแล้วสามารถยอมรับได้ สิ่งใดเมื่อปรับไปจากพระธรรมวินัยแล้วไม่สามารถยอมรับได้ ซึ่งการยอมรับนั้นก็มิใช่ใช้หลักเกณฑ์อื่นๆ แต่ต้องใช้พระธรรมวินัยนั่นเองเป็นเกณฑ์ในการยอมรับ และการที่จะยอมรับสิ่งใดๆ ก็ตามต้องพิจารณาว่าสิ่งนั้นเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของพระพุทธศาสนา หรือเป็นไปเพื่อการทำลายพระพุทธศาสนา สิ่งใดที่เป็นประโยชน์ก็จำเป็นที่จะต้องพิจารณาว่าเป็นประโยชน์ในกรอบใด สิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือเป็นประโยชน์ต่อพระธรรมวินัย หรือเป็นประโยชน์ต่อสังคมแต่ไม่เป็น

ประโยชน์ต่อพระธรรมวินัย หรือเป็นประโยชน์ต่อพระธรรมวินัยไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม หรือเป็นประโยชน์ทั้งแก่สังคมและพระธรรมวินัย หรือไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อสังคมและพระธรรมวินัย ซึ่งอย่างไรเสียก็ต้องพิจารณาว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์นั้นๆ เป็นไปตามพระธรรมวินัยหรือไม่อย่างไร

ประเด็นดังกล่าวจำเป็นต้องพิสูจน์ว่าแนวคิดนั้นจริงเท็จประการใดในแง่ของพระศาสนา โดยพิจารณาว่าถ้าพระธรรมวินัยไม่เหมาะสมกับยุคปัจจุบันแล้ว สถาบันสงฆ์ต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเองไปเรื่อยๆ ตามยุคสมัยสุดท้ายก็จะหารากเดิมของพระพุทธศาสนาไม่ได้อีกต่อไป และสถาบันสงฆ์ย่อมไม่สามารถเป็นเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่ชัดเจนในการเป็นหลักในพระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนาให้แก่สังคมได้ซึ่งจะนำไปสู่ความเสื่อมของพระพุทธศาสนาได้ในที่สุดซึ่งจะไปตามพุทธทำนายของพระพุทธองค์ พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องของการเปลี่ยนแปลงพระวินัยซึ่งมีผลกับการรักษาหลักการของพระพุทธศาสนาไว้ดังต่อไปนี้

“เราก็คงดูว่าอะไรบ้างที่เป็นเป้าหมายเจตนารมณ์ของวินัย อย่างที่ว่ามานี้เราพูดถึงเจตนารมณ์แล้ว เจตนารมณ์หรือจุดมุ่งหมายสาระที่แท้จริงของวินัยอยู่ที่สนองธรรมะ ข้อปฏิบัติปลีกย่อยที่มันขัดกับสภาพแวดล้อม เราก็คงปฏิบัติโดยที่ว่าแม้ไม่ปฏิบัติหรือปฏิบัติก็ให้มันสอดคล้องสนองเจตนารมณ์หรือตัวธรรมนี้ไว้ ถ้าคนที่ยังจับหลักได้ก็เอาอันนี้ไว้ก่อน จากความเข้าใจพื้นฐานมันทำให้การปรับตัวดีขึ้น แต่ก็ต้องระวังเหมือนกันนะ เดี่ยวจะเอาเหตุผลส่วนตัวไปหาเหตุผลเข้าข้างตน เพราะฉะนั้นท่านจึงดูลไว้ถ่วงไว้ด้วยการที่ว่ายังงี้ๆ รักษารูปแบบไว้ก่อน เพราะรูปแบบตราบดีที่ยังอยู่ มันยังมีทางรักษาสาระคืนมา หรือฟื้นฟูได้ ถ้าไม่รักษาแบบไว้เลยนี่นะ เดี่ยวก็ปรับตัวไปเรื่อย ปรับสถานการณ์ ปรับไปปรับมาไม่เหลือเลย”⁴³

หลักการที่ทำให้พระพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ได้ คือการไม่ปรับเปลี่ยนพระธรรมวินัยแต่อย่างใด ดังที่พระอรหันต์ทั้งหลายได้มีมติเห็นชอบในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น เพราะถ้าหากว่าพุทธบริษัททั้งหลายมีการยอมรับในการปรับผ่อนพระธรรมวินัยไปเรื่อยๆ พระพุทธศาสนาก็จะเริ่มแปรเปลี่ยนไปจนหาต้นเค้าเดิมไม่ได้ ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาในฝ่ายมหายาน ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งหลักพระธรรมและพระวินัย ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปจากพระธรรมวินัยในสมัยพุทธกาลอย่างมากมาย และนำมาซึ่งความแตกต่างระหว่างความเชื่อและการปฏิบัติอันเป็นผลให้เกิดความแตกแยก และเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปจากประเทศอินเดียดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั่นเอง

อย่างไรก็ดีมิใช่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างในพระธรรมวินัยที่เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติ และข้อไม่ควรประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยของพระสงฆ์นั้นจะเป็นสิ่งที่แสดงไว้ในพระธรรมวินัยอย่างครบถ้วนทั้งหมด ด้วยสาเหตุว่าเมื่อกาลเวลาปรับเปลี่ยนไป ย่อมมีสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ตามยุคสมัยมากมาย ซึ่งย่อมต้องมีความแตกต่างไปจากสมัยพุทธกาลในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ๆ เหล่านี้ที่มีความ

⁴³ พระธรรมปิฎก, พรหมจรรย์ และอริยวินัย ในสังคมปัจจุบัน, ใน พุทธศาสนาสยาม ภาววิฤตจะเป็นโอกาส ? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543), หน้า 223.

แตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่ในสมัยพระพุทธกาลนั้นไม่มีปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างชัดเจน ซึ่งในบางครั้งอาจจะทำให้เกิดปัญหาในการประพจน์ปฏิบัติได้ เพราะเหตุว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการแสดงและบัญญัติพระธรรมวินัยไว้ แต่อย่างไรก็ดีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็มีสาเหตุที่จะทำให้ต้องปรับเปลี่ยนพระธรรมวินัยแต่อย่างใดไม่

เพราะเหตุว่าในหลักพระธรรมวินัยนั้น พระพุทธองค์ทรงวางหลักการไว้เพื่อให้เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายสามารถตัดสินใจและปรับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนอกจากที่พระองค์มิได้ทรงกล่าวไว้ในพระธรรมวินัย เพื่อให้พุทธบริษัทสามารถสงเคราะห์สิ่งต่างๆ ลงตามพระธรรมวินัยได้ในกรณีที่สิ่งนั้นๆ ไม่มีปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างชัดเจน หลักการที่พระพุทธองค์ทรงประทานให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ในการพิจารณาถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรสำหรับภิกษุที่พระพุทธองค์มิได้ทรงตรัสไว้อย่างชัดเจนในพระธรรมวินัยนั้น เพื่อให้พุทธบริษัททั้ง 4 สามารถพิจารณาเองได้ถูกต้อง สมควรตามพระธรรมวินัย โดยที่ไม่ทำให้พระธรรมวินัยย่อหย่อน และดึงเกินไปนั้น อันจะนำมาซึ่งความบิดเบือนของพระพุทธศาสนาได้ดังกล่าวแล้ว ได้แก่หลักการที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกที่เรียกว่า พระพุทธธานุญาตมหาประเทศ 4 ดังต่อไปนี้คือ

1. *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย*
2. *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย*
3. *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย*
4. *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย”⁴⁴*

มิฉะนั้นบางครั้งการประพจน์ตามพระธรรมวินัยแบบไม่ยืดหยุ่นเลย อาจจะมีการนำมาเป็นข้ออ้างในการประพจน์นอกพระธรรมวินัยได้ เพราะหลายสิ่งหลายอย่างมิเคยมีปรากฏในสมัยพุทธกาลแต่มีปรากฏในสมัยนี้ ตัวอย่างเช่น โทรทัศน์ ถ้าจะมีการอ้างว่าในพระธรรมวินัยไม่มีการห้ามภิกษุดูโทรทัศน์ มีแต่การห้ามการดูการละเล่นอย่างเดียว แต่ไม่ได้ห้ามการดูโทรทัศน์ แล้วภิกษุสงฆ์ในสมัยนี้สามารถดูโทรทัศน์ได้ เป็นต้น การยึดถือพระธรรมวินัยแบบนี้เป็นไปเพื่อความประพจน์นอกพระธรรมวินัยไป แต่ถ้าใช้หลักมหาประเทศ 4 ที่ตรัสแล้ว พุทธบริษัทสามารถที่จะสงเคราะห์ได้ว่า แม้พระพุทธองค์มิได้ตรัสห้ามการดูโทรทัศน์ แต่ตรัสห้ามการดูการละเล่น ซึ่งการดูโทรทัศน์เข้าได้กับการดูการละเล่น ฉะนั้นการดูโทรทัศน์นั้นก็เป็นที่พระพุทธองค์ทรงห้ามเช่นเดียวกับการดูการละเล่นนั่นเอง

⁴⁴ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 มหาวรรค ข้อ 92 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 161.

ในยุคสมัยปัจจุบันนี้มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยเกิดขึ้นมากมาย แต่สิ่งเหล่านั้นไม่มีปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัยโดยตรงก็มีมาก ซึ่งถ้ามีคนอ้างที่จะยึดถือตามหลักพระธรรมวินัยอย่างไม่ยืดหยุ่น การอ้างเช่นนั้นอาจจะมิได้นำมาเป็นข้ออ้างในการประพฤติกว้างพระธรรมวินัยได้ดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดีการสงเคราะห์และยืดหยุ่นตามพระธรรมวินัยมิใช่เป็นการปรับเปลี่ยนพระธรรมวินัยให้ยืดหยุ่นไปตามเหตุการณ์ แต่เป็นการปรับเหตุการณ์ต่างๆ ให้เข้ากับพระธรรมวินัยได้ เพราะเหตุว่าถ้าสามารถปรับเหตุการณ์ต่างๆ ให้เข้ากับพระธรรมวินัยได้ พระธรรมวินัยจะมีความทันสมัยต่อเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดไป และไม่มีกรบิดเบือนหลักการในพระธรรมวินัยไป แต่ถ้าเป็นการปรับพระธรรมวินัยให้เข้ากับเหตุการณ์ พระธรรมวินัยย่อมเปลี่ยนไปตามสภาพเหตุการณ์ต่างๆ จนในที่สุดจะหารากเหง้าของพระธรรมวินัยไม่ได้อีกต่อไป

ดังนั้นหลักการมหาประเทศ 4 ดังกล่าวจึงเป็นหลักที่มีความทันสมัยได้ตลอดไป โดยที่ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงหลักพระธรรมวินัยให้ทันสมัยแต่อย่างใด เพราะสามารถสงเคราะห์ทุกสิ่งทุกอย่างลงตามพระธรรมวินัยดั้งเดิมได้ทุกอย่าง แม้สิ่งเหล่านั้นจะไม่มีปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัยไว้ อย่างชัดเจนก็ตาม พระพุทธองค์ทรงอนุญาตหลักการดังกล่าวไว้ ก็เพราะทรงเล็งเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคตกับสถาบันสงฆ์ เพราะถ้าพระพุทธองค์ไม่ทรงวางหลักการดังกล่าวไว้ อาจจะมีพุทธบริษัททั้งหลายถือพระธรรมวินัยย่อหย่อนหรือตึงเกินไป โดยอ้างเหตุผลว่าพระธรรมวินัยไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจน โดยเฉพาะสังคัมภีร์ จะใช้เหตุผลว่าเมื่อพระธรรมวินัยไม่มีกล่าวไว้ชัดเจนย่อมสามารถกระทำสิ่งนั้นๆ ได้ พระธรรมวินัยก็就会被ปรับเปลี่ยนไปด้วย อำนาจความประพฤติที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์รอบด้านของสังคัมภีร์เป็นต้น เพราะสถาบันสงฆ์ถือเป็นสถาบันหลักที่สำคัญที่สุดในการดำรงพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือหลักพระธรรมวินัยนั่นเอง

แต่ถ้าสถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นถือเป็นสถาบันหลักที่สำคัญที่สุดยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางพระธรรมวินัยแล้วเมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมจะทำให้เกิดผลสืบต่อมาก็คือ สถาบันสงฆ์จะไม่มีจุดยืนของตนเองตามพระธรรมวินัย เมื่อมีการเบี่ยงเบนพระพุทธพจน์ อันเป็นรากเหง้า ความประพฤติปฏิบัติยอมเบี่ยงเบนตามไปด้วย ความเป็นลักษณะเฉพาะของสังคัมภีร์ตามพระธรรมวินัยเดิมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามหลักเกณฑ์นอกพระธรรมวินัยนั้นๆ อันเป็นไปตามกระแสต่างๆ จนหาจุดยืนและหาความเป็นเอกภาพไม่ได้ ซึ่งในท้ายที่สุดเมื่อสถาบันสงฆ์ไม่เป็นผู้ประพฤติไปตามหลักของพระธรรมวินัย การบรรพชาอุปสมบทย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นตามพระพุทธประสงค์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง ซึ่งก็หมายความว่าเพศบรรพชิตนั้นยอมไม่ได้ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์เดิมอันเป็นรากเหง้าของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์นั้นไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัยนั่นเอง

3.7 พระธรรมวินัยกับบทบาทของพระสงฆ์

สถาบันสงฆ์นั้นถือว่าเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนของประเทศไทยมาเป็นเวลานาน สิ่งที่ทำให้สถาบันสงฆ์นั้นมีอิทธิพลต่อสังคมไทยนั้นเกิดจากบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชนในสังคมนั้นเอง บทบาทของพระสงฆ์นั้นเมื่อจะกล่าวโดยสรุปย่อสามารถสรุปได้ 2 บทบาทหลักๆ คือ 1) บทบาทถาวร 2) บทบาทชั่วคราว ซึ่งในหัวข้อต่อไปนี้จะได้พิจารณาถึง

บทธาตถาวรและบทธาตถชวคราวของพระสงฆ์ว่าคืออะไร บทธาตถาวรและบทธาตถชวคราวของพระสงฆ์ไทยนั้น เมื่อนำมาพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัยแล้วมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร และบทธาตถของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่นั้นเป็นบทธาตถาวรหรือบทธาตถชวคราวมากหรือน้อยเพียงใด ตลอดจนบทธาตถของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันนั้นเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยมากน้อยแค่ไหนอย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณากันต่อไป

ก่อนที่จะนำกฎเกณฑ์ทางพระธรรมวินัยมาใช้ในการตัดสินบทธาตถต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์นั้นจำเป็นที่จะต้องแยกประเด็นให้ชัดเจนระหว่างบทธาตถาวร และบทธาตถชวคราวของพระสงฆ์ ซึ่งในสภาพความเป็นจริงทั้งในปัจจุบันและในอดีตที่ผ่านมา นั้น พระภิกษุสงฆ์ต้องดำรงบทธาตถทั้งสองควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาตลอดมา ซึ่งพระสงฆ์จะมีบทธาตถใดมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางสังคมเป็นส่วนมาก บทธาตถาวรของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยนั้น เมื่อก้าวโดยสรุปก็คือการศึกษาและปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณธรรมเพื่อการหลุดพ้นจากกิเลส และเมื่อบรรลุถึงคุณธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งแล้วจึงทำการเผยแผ่และสืบทอดรักษาพระศาสนาตามกำลังซึ่งก็ได้กล่าวอย่างชัดเจนในบทที่ 2 แล้ว

สำหรับบทธาตถชวคราวนั้น เมื่อก้าวโดยสรุปก็คือบทธาตถที่ไม่ใช่บทธาตถาวรที่กล่าวไว้ตามพระธรรมวินัย ซึ่งก็หมายความว่าบทธาตถชวคราวนั้นไม่ใช่บทธาตถที่เป็นไปเพื่อการศึกษาและปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณธรรมหรือเพื่อการหลุดพ้นจากกิเลสโดยตรง สำหรับบทธาตถชวคราวนั้นแม้ว่าจะไม่ใช่บทธาตถตามพระธรรมวินัยก็ตาม แต่บทธาตถชวคราวนั้นก็ปรากฏขึ้นจริงในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาซึ่งคงจะปฏิเสธความจริงในข้อนี้ไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามบทธาตถซึ่งมักจะให้ประโยชน์ชวคราวนั้นมักจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เฉพาะหน้าในระยะสั้น และมักจะเป็นประโยชน์ตามสภาพของสังคมที่ยอมรับในความเป็นประโยชน์นั้นๆ ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยแต่อย่างใด

แม้ว่าบทธาตถชวคราวจะไม่ใช่บทธาตถเพื่อการบรรลุถึงธรรมะโดยตรง แต่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาได้โดยอ้อมในบางบทธาตถ และในทางกลับกันบทธาตถชวคราวบางอย่างนั้นก็อาจจะเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาได้ด้วยเช่นกัน บทธาตถชวคราวของพระสงฆ์นั้นมักเกิดขึ้นตามสถานการณ์และเหตุการณ์ในสภาพสังคม โดยมักจะเกิดจากเหตุปัจจัยหลายๆ อย่างผลักดันให้พระสงฆ์นั้นจำเป็นต้องกระทำบทธาตถชวคราว ซึ่งมักจะไม่เป็นบทธาตถตามหลักพระธรรมวินัยโดยตรงคือกล่าวคือไม่ใช่บทธาตถาวร แต่ในหลายบทธาตถที่เป็นบทธาตถชวคราวนั้นก็สามารถสงเคราะห์ลงตามหลักพระธรรมวินัยได้ ซึ่งเมื่อถึงจุดที่ต้องตัดสินเรื่องของบทธาตถของพระสงฆ์ดังกล่าวย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องให้หลักในพระธรรมวินัยนั่นเองเป็นหลักในการตัดสินเรื่องของบทธาตถของพระสงฆ์ดังกล่าว

นับตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรสุโขทัย พระสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษาทันทีทั้งทางโลกและทางธรรมกับประชาชน พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำในด้านการศึกษาของประชาชนในสมัยนั้นควบคู่ไปกับสำนักราชบัณฑิตซึ่งมักจะให้การศึกษแก่ชนชั้นเจ้านาย เนื่องจากพระสงฆ์ถือเป็นผู้มีความรู้สูงที่สุดในสมัยนั้น สมัยต่อมาในยุคของกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เนื่องจากบ้านเมืองในยุคนั้นอยู่ในภาวะของสงครามเป็นส่วนใหญ่ พระสงฆ์จึงต้องเป็นฝ่ายให้กำลังใจแก่เหล่าทหารในสมัยนั้นด้วยการ

ลงยันต์หรือลงอาคมเป็นต้น พระสงฆ์ในวัดพุทไธศวรรย์ นั้นต้องสอนวิชาการพิชัยสงครามซึ่งเป็นวิชาที่สอนเกี่ยวกับการรบให้กับเหล่านักรบและแม่ทัพนายกอง เพราะบ้านเมืองอยู่ในยุคสงคราม จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องการสงคราม หรือแม้แต่สมัยรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริให้พระสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษาด้านโลกแก่พลเมืองอย่างเป็นทางการเพราะทรงต้องการพัฒนาด้านการศึกษาของชาติให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ แต่เนื่องจากปัญหาเรื่องการงบประมาณของชาติในยุคนั้น จึงทรงมีพระราชดำริให้วัดและพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นโรงเรียนและครูเพื่อประหยัดงบประมาณ เป็นต้น

บทบาทเหล่านี้ถือว่าเป็นบทบาทชั่วคราวของพระสงฆ์ เพราะมิได้เป็นบทบาทเพื่อการละกิเลสโดยตรง และถือเป็นบทบาทชั่วคราวเพราะเป็นบทบาทที่เกิดจากเหตุปัจจัยทางสังคมเป็นสิ่งผลักดัน ถึงแม้ว่าบทบาทดังกล่าวไม่ใช่บทบาทถาวรของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วคงไม่สามารถปฏิเสธถึงบทบาทชั่วคราวของพระสงฆ์ในหลายๆ ด้านที่อยู่คู่มาคู่กับสังคมไทยนานนับร้อยปีว่าเป็นประโยชน์ให้กับสังคมไทยในหลายๆ ด้าน เช่นตัวอย่างที่พระสงฆ์ในสมัยสุโขทัยให้การศึกษแก่ประชาชน ซึ่งทำให้เกิดวัฒนธรรมด้านการศึกษาที่วัดมิให้แก่ประชาชนมาจนถึงในยุคปัจจุบัน ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญในด้านการศึกษแก่ชาติบ้านเมืองและประชาชนตลอดมา แต่ถึงอย่างไรก็ตามบทบาทชั่วคราวนั้นๆ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัยซึ่งเป็นหลักสูงสุด ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบทบาทใดมีความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย บทบาทใดมีความไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เพราะบทบาทเหล่านี้เป็นเรื่องของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การจะตัดสินบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ย่อมต้องใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นหลักสูงสุด โดยมีได้ถือหลักเกณฑ์อื่นๆ สำคัญไปกว่าหลักการในพระธรรมวินัยเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินบทบาทต่างๆ ของพระสงฆ์ ดังที่ได้แสดงมาแล้ว

ด้วยเหตุนี้ในประเด็นดังกล่าวจึงจำเป็นต้องใช้หลักธรรมวินัยมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทบาทต่างๆ ของพระสงฆ์ว่าเป็นไปตามพระธรรมวินัยหรือไม่อย่างไร เพราะว่าบทบาทชั่วคราวที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมนั้น อาจจะไม่เป็นประโยชน์กับพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งอาจจะเป็นได้แต่เพียงประโยชน์โดยอ้อม ในทางกลับกันบทบาทชั่วคราวนั้นอาจจะกลายเป็นการทำลายให้พระพุทธศาสนาเสียหลักการที่สำคัญไปก็เป็นได้ ซึ่งประโยชน์โดยอ้อมนั้น แม้จะเป็นประโยชน์แก่สังคม แต่อาจนำไปสู่ความเสื่อมของพระพุทธศาสนาได้เช่นเดียวกัน เช่นประโยชน์บางอย่างเป็นประโยชน์แก่สังคม แต่หลักที่สำคัญกว่าเช่นหลักพระธรรมวินัยบิดเบือนหรือย่อหย่อนไป ดังเช่นการที่พระสงฆ์ในสมัยอยุธยาสอนการพิชัยสงคราม แม้ว่าบทบาทดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองในยุคนั้น แต่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยเพราะไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องการไม่เบียดเบียน บทบาทดังกล่าวจึงกลายเป็นสิ่งที่ผิดไปจากหลักพระธรรมวินัย เป็นต้น

อีกประเด็นที่มีความสำคัญก็คือบทบาทชั่วคราวของพระสงฆ์ในหลายบทบาทมักไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ถาวร ซึ่งหลายๆ บทบาทที่เป็นบทบาทชั่วคราวนั้นกลับกลายเป็นบทบาทถาวรไป ซึ่งก็อาจเป็นเพราะพระสงฆ์หลงลืมบทบาทถาวรไปก็เป็นได้ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นย่อมสามารถกล่าวได้ว่าเกิดสังฆกรรมปฏิรูปขึ้นในพระพุทธศาสนาได้เช่นเดียวกัน การที่เกิดสังฆกรรมปฏิรูปขึ้น

ยอมเป็นไปเพื่อความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่นการสร้างพระเครื่องนั้น พระสงฆ์ในยุคโบราณต้องการสอนธรรมแก่ประชาชนอันเป็นบทบาทหลัก โดยการใช้อุบายสอดแทรกเรื่องหลักธรรมกับการให้พระเครื่องไปบูชา แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์ยุคหลังกลับนำการทำพระเครื่องนั้น กลายมาเป็นสินค้าและพุทธพาณิชย์ไป โดยขาดความเข้าใจในบทบาทถาวรซึ่งคือการให้ธรรมแก่ประชาชน การกระทำบทบาทดังกล่าวยอมกลายเป็นสิ่งที่ผิดไปจากพระธรรมวินัยไปเช่นกัน

ตัวอย่างของบทบาทชั่วคราวอีกประการหนึ่งเช่นการที่พระสงฆ์พยายามช่วยเหลือประชาชนด้วยการสังคมนาสงเคราะห์ เช่นการเป็นหมอสุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การรับเลี้ยงเด็กยากจน การรับรักษาผู้ป่วยโรคเอดส์เป็นต้นนั้น บทบาทเหล่านี้แม้จะเป็นประโยชน์แก่สังคมก็ตาม แต่มิได้เป็นบทบาทที่เป็นไปตามพระธรรมวินัยโดยตรงเพราะไม่ใช่บทบาทที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตแก่พระสงฆ์ บทบาทดังกล่าวอาจจะเป็นประโยชน์แก่สังคม เช่น ทำให้เกิดการลดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน อันเป็นการทำให้สังคมสงฆ์กับชุมชนมีความใกล้ชิดกัน ทำให้คนในชุมชนสนใจพระพุทธศาสนา และสามารถเป็นเหตุให้เกิดความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระดับชุมชน แต่ในขณะเดียวกันนั้น การที่พระสงฆ์เป็นหมอสุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บเป็นต้นอาจทำให้พระสงฆ์ที่ได้ทำบทบาทดังกล่าวเกิดการล่วงละเมิดต่อพระวินัยบัญญัติได้ พระพุทธองค์ทรงห้ามพระสงฆ์มิให้เป็นหมอยา เพราะทรงถือว่าเป็นเดรัจฉานวิชา ซึ่งทำให้บทบาทนั้นๆ กลายเป็นสิ่งที่ผิดไปจากพระธรรมวินัยไป เรื่องนี้มีความเห็นจากพระธรรมปิฎกดังนี้

“เราไม่มองว่าสถาบันสงฆ์เป็นแหล่งสำหรับสงเคราะห์คนหรือรับคนเข้ามาสงเคราะห์ แต่เป็นแหล่งของคนผู้หน้าที่ไปสงเคราะห์คนอื่น ด้วยการทำงานด้านสติปัญญาในการให้การศึกษา เป็นการทำหน้าที่ต่อสังคม เรื่องนี้ถ้ามองไม่ถูกก็จะหายไปเลย อย่างที่เคยมีบางท่านให้ทัศนะว่าคนเป็นโรคเอดส์น่าจะให้เข้ามาบวชเป็นพระ มาตายในผ้าเหลือง นี่กลายเป็นว่าเอาสถาบันสงฆ์เป็นที่พักพิง เป็นที่สงเคราะห์คนไป เป็นแหล่งรับการสงเคราะห์ก็ตายนะสิ แทนที่พระจะเป็นฝ่ายให้การสงเคราะห์ ไปให้สติปัญญาแก่ประชาชน ก็กลับกันเลย”⁴⁵

นอกจากการล่วงละเมิดสิกขาบทที่อาจจะก่อให้เกิดโทษแก่พระพุทธศาสนาแล้ว การพยายามลดช่องว่างในสังคมระหว่างพระกับฆราวาส ทำให้ระยะห่างระหว่างบรรพชิตและคฤหัสถ์ลดน้อยลง ซึ่งแม้จะมีข้อดีแต่ในทางกลับกัน การลดช่องว่างดังกล่าวจะทำให้เกิดความไม่แตกต่างกันระหว่างสังคมของสงฆ์กับสังคมของฆราวาส อันทำให้สภาพของพระสงฆ์ผิดไปจากพระธรรมวินัยที่ต้องมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากฆราวาส รวมไปถึงทำให้เกิดการคลุกคลีด้วยหมู่มณะ ซึ่งทำให้พระสงฆ์ยากที่จะแสวงหาความสงบในจิตใจ อันเป็นการทำหน้าที่ตามบทบาทถาวรคือการสำรวมจิตใจเพื่อความสงบ อันจะเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสตามพระธรรมวินัยได้ แต่อย่างไรก็ตามบทบาทชั่วคราวนั้นมักจะทำให้เกิดประโยชน์ทางอ้อมโดยความเป็นประโยชน์กับสังคมเป็นต้น แม้จะไม่ใช่ประโยชน์สูงสุดตามพระธรรมวินัยก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันก็ถือได้ว่าเป็นการเกื้อกูลประโยชน์แก่สังคม ถ้าสังคมอยู่ไม่ได้สังคมสงฆ์ก็อยู่ไม่ได้เช่นกัน เพราะที่ผ่านมา

⁴⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ปัญหาภิษุณฺโณบททดสอบสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2545), หน้า 59.

ทั้งสองสังคมต่างก็มีการเกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่ เพียงแต่ว่าทั้งสองสังคมนั้นต้องทำบทบาทของแต่ละสังคมให้ชัดเจนว่าสังคมฆราวาสต้องตอบแทนสังคมสงฆ์ด้วยวิธีใด สังคมสงฆ์ต้องตอบแทนสังคมฆราวาสด้วยวิธีใด มิใช่สังคมทั้งสองต่างสลับบทบาทของกันและกันอันจะนำไปสู่ความสับสนและวุ่นวายในสังคมโดยรวมได้ต่อไป และหลักพระธรรมวินัยก็จะถูกเปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน

ในขณะที่พระสงฆ์ดำรงบทบาทชั่วคราวเพื่อประโยชน์ทางอ้อมนั้น สถาบันสงฆ์จำเป็นที่จะต้องมียุติธรรมของตนเองในบทบาทถาวรคือเรื่องของพระธรรมวินัยด้วย มิฉะนั้นผลเสียที่จะเกิดขึ้นคือการมุ่งเน้นแต่บทบาทชั่วคราว ซึ่งทำให้ได้แต่ประโยชน์โดยอ้อม แต่ไม่ใส่ใจในบทบาทถาวรที่ทำให้เกิดประโยชน์หลักเลย ผลที่เกิดขึ้นย่อมทำให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติผิดนอกไปจากพระพุทธประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว การทำประโยชน์ในบทบาทชั่วคราวนั้นๆ ย่อมจะทำให้ประโยชน์ในบทบาทถาวรเสียไปได้ บทบาทชั่วคราวของพระสงฆ์นั้นจึงควรเป็นไปเพื่อบทบาทถาวร มิฉะนั้นบทบาทชั่วคราวนั้นจะกลายเป็นการทำลายบทบาทถาวรของพระสงฆ์ซึ่งย่อมเท่ากับทำลายพระพุทธศาสนานั้นเอง เสฐียรพงศ์ วรรณปก มีทัศนะดังนี้

“เอาแค่ที่เราบวชมาทำไมแล้วหน้าทีของเรา ตอนนีเราบวชแล้ว เราต้องทำอะไร เอาแค่ 2 - 3 อย่างก็พอ ผมว่าจะดีขึ้นเยอะ และก็หลักของพระพุทธเจ้าท่านก็ให้อภินิหารให้พวกคุณให้สวดทุกวันให้พิจารณาตัวเองว่าบัดนี้เรามีชีวิตต่างจากคนอื่นแล้ว ก็พิจารณาเพื่อให้เกิดสมณสัญญาความรู้สึกว่าเราเป็นพระ และหน้าที่ที่แท้จริงของพระคืออะไร คือการให้ ให้อะไร ให้สิ่งที่เป็นนามธรรม ให้ความรู้ ให้การศึกษา ชี้นำทาง”⁴⁶

ดังนั้นบทบาทชั่วคราวซึ่งเป็นประโยชน์ในเบื้องต้นนั้น ควรจะเป็นไปเพื่อบทบาทถาวรที่เป็นประโยชน์ที่สูงกว่า แต่การที่สถาบันสงฆ์จะอ้างเหตุผลดังกล่าวแล้วเน้นแต่บทบาทชั่วคราวที่เป็นประโยชน์ในเบื้องต้น โดยไม่คำนึงถึงบทบาทถาวร อันเป็นประโยชน์ในเบื้องปลาย การกระทำดังกล่าวย่อมไม่ถูกต้อง เพราะเมื่อพระสงฆ์กระทำบทบาทชั่วคราวเพื่อประโยชน์ในเบื้องต้นบรรลุผลสำเร็จแล้ว พระสงฆ์ที่ไม่ได้เตรียมความพร้อมในบทบาทถาวรที่เป็นประโยชน์ที่สูงกว่าย่อมไม่สามารถตอบสนองบทบาทถาวรในประโยชน์ที่สูงกว่าได้ เช่นบทบาทในการเป็นผู้นำในการละกิเลสให้แก่สังคม การเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณให้แก่สังคมเป็นต้น ถ้าคณะสงฆ์ทั้งหมดไม่สามารถตอบสนองในบทบาทถาวรอันเป็นหน้าที่หลักได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น พระพุทธศาสนาชื่อว่าอันตรธานไปจากสังคมและถือว่าจบสิ้นพระพุทธศาสนานั้นเอง เพราะในที่สุดบทบาทชั่วคราวของพระสงฆ์นั้นสังคมที่พัฒนาแล้วจะเป็นผู้กระทำบทบาทดังกล่าวเอง เมื่อนั้นพระสงฆ์ที่ไม่สามารถดำรงบทบาทถาวรของตนเองได้ย่อมสูญหายไปจากสังคม เพราะสถาบันสงฆ์กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นแก่สังคม

เมื่อสรุปเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ ทั้งบทบาทถาวรซึ่งเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยกับบทบาทชั่วคราว ซึ่งต้องนำหลักเกณฑ์ในทางพระธรรมวินัยมาเป็นหลักเกณฑ์ในการที่จะวินิจฉัยบทบาทชั่วคราวของพระสงฆ์เพื่อความถูกต้องในพระพุทธศาสนา ว่าบทบาทชั่วคราวใดถูกต้อง

⁴⁶ เสฐียรพงศ์ วรรณปก, กรณีธรรมกาย ภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย, ใน พุทธศาสนาสยาม ฤกษ์วิฤตจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543), หน้า 103.

ตามพระธรรมวินัยบทบาทชั่วคราวใดผิดไปจากหลักพระธรรมวินัย บทบาทชั่วคราวใดเป็นไปเพื่อบทบาทถาวร บทบาทชั่วคราวใดเป็นไปเพื่อทำลายบทบาทถาวร ซึ่งในหัวข้อต่อไปจะแสดงถึงเรื่องบทบาทชั่วคราวและบทบาทถาวรในเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับหลักการในพระธรรมวินัยโดยตรงต่อไป

3.8 พระธรรมวินัยกับบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์

ดังที่ได้กล่าวแล้วในหัวข้อก่อนๆ ถึงเรื่องความสำคัญของพระธรรมวินัยว่าเป็นหลักที่มีความสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา หลักพระธรรมวินัยนั้นเป็นหลักในการตัดสินบทบาททุกอย่างของพระสงฆ์ ถ้าสถาบันสงฆ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย อันถือได้ว่าเป็นแหล่งวิชาการที่สำคัญที่สุดในสถาบันสงฆ์ใช้หลักเกณฑ์อื่นนอกจากหลักเกณฑ์ในพระธรรมวินัยมาเป็นหลักในการตัดสินบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น หมายถึงมหาวิทยาลัยสงฆ์ยอมรับหลักการอื่นๆ นั้นมากกว่าหลักพระธรรมวินัยที่เป็นหลักในการตัดสินเรื่องบทบาทของพระสงฆ์โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในเรื่องของการศึกษาอันเป็นหน้าที่หลักของมหาวิทยาลัยสงฆ์โดยตรง

หลักเกณฑ์ที่อยู่นอกพระธรรมวินัยได้นำมาใช้ในคณะสงฆ์ไทยในหลายเรื่อง ไม่เว้นแม้กระทั่งเรื่องการศึกษา การนำข้ออ้างต่างๆ ทางสังคมเกิดขึ้นมากมายในยุคหลังๆ ที่เกิดการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว เรื่องทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์นั้นต้องใช้หลักในทางพระธรรมวินัยเท่านั้นเป็นเกณฑ์ เพราะนอกจากสังคมสงฆ์นั้นเป็นเรื่องของพระธรรมวินัยโดยตรงแล้ว สังคมสงฆ์นั้นยังเป็นตัวอย่างสังคมแห่งการศึกษาไตรสิกขาในพระธรรมวินัยนั่นเอง ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยอมรับหลักเกณฑ์อื่นนอกจากพระธรรมวินัยแล้ว สถาบันสงฆ์ทั้งหมดย่อมถูกชี้หน้าและต้องยอมรับหลักเกณฑ์อื่นๆ ว่ามีความสำคัญกว่าหลักพระธรรมวินัยด้วย เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ชี้หน้าในเรื่องของการศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

แม้ว่าการตัดสินบทบาทของพระสงฆ์โดยใช้หลักการอื่นนอกจากหลักพระธรรมวินัยนั้นอาจเป็นหลักการที่มีเหตุผลเช่นเดียวกัน แต่หลักการเหล่านั้นเกิดจากการอ้างเหตุผลที่ต่างกันกับเหตุผลตามพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นพระศาสดาทรงแสดงเหตุผลทางพระธรรมวินัยไว้เพื่อมุ่งให้พระสงฆ์ทั้งหลายขัดเกลาดนเองให้หลุดพ้นจากกองกิเลสและกองทุกข์ โดยอาศัยการศึกษาและการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในหลักพระธรรมวินัย ซึ่งถ้าไม่ใช่เหตุผลตามที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ในหลักพระธรรมวินัยแล้ว การอ้างเหตุผลอื่นๆ ย่อมมิใช่เป็นเหตุผลที่อยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนา เหตุผลนั้นๆ ย่อมเป็นกรอบนอกพระธรรมวินัยไป และเหตุผลนั้นๆ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อการขัดเกลาดนเอง อันจะนำไปสู่การละกิเลสในที่สุด

เมื่อระบบการศึกษาไม่เน้นพระธรรมวินัยจึงเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาเกิดความเสื่อมลง เพราะการศึกษาตามพระธรรมวินัยเป็นที่มาของข้อประพฤติปฏิบัติทั้งปวง รวมถึงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินเพื่อลดความแตกแยกและสร้างเอกภาพในพระพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งเมื่อการศึกษาไม่เน้นหลักพระธรรมวินัย ย่อมทำให้สถาบันสงฆ์ไม่สามารถธำรงรักษาหลักการของ

พระพุทธศาสนาได้ พระพุทธศาสนาชื่อว่าสูญสิ้นไปเพราะรักษาหลักการไว้มิได้นั่นเอง เมื่อการศึกษาพระปริยัติในพระธรรมวินัยนั้นถือเป็นรากเหง้าของพระศาสนา เพราะเป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธศาสนา และรักษาสืบทอดพระศาสนาในทุกมิติ ตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบันทั้งรูปแบบการประพฤติปฏิบัติและหลักธรรม รวมถึงบทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ ดังนั้นการศึกษาพระธรรมวินัยจึงเป็นรากเหง้าที่จะเป็นสิ่งที่สะท้อนทุกด้านของพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ การรักษาและสืบทอดพระศาสนาด้วย และถ้าไม่มีหลักในพระธรรมวินัยหลงเหลืออยู่สิ่งที่จะเป็นบรรทัดฐานในพระพุทธศาสนาย่อมหายสาบสูญไป

จากหัวข้อที่แล้วได้แสดงเรื่องบทบาทถาวรและบทบาทชั่วคราวของพระสงฆ์แล้วนั้น ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงบทบาทถาวรและบทบาทชั่วคราวของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อความชัดเจนในการศึกษาหัวข้อต่อไป การศึกษาพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ถือเป็นบทบาทถาวรที่สำคัญที่สุดนับตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพราะสถาบันสงฆ์คือสังคมแห่งการเรียนรู้ตามพระธรรมวินัยตั้งแต่สมัยพุทธกาล การศึกษาพระธรรมวินัยในโลกนั้นเกิดเป็นกระบวนการศึกษาที่ชัดเจน โดยเริ่มตั้งต้นแต่เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว หลังจากนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดท่านพระปัญจวัคคีย์เป็นต้นมา หลังจากนั้นกระบวนการศึกษาพระธรรมวินัยจึงได้แพร่หลายไปสู่หมู่พุทธสาวกทั้งหลาย กระบวนการศึกษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาจึงได้เริ่มเผยแผ่ไปทั่วประเทศอินเดีย และแพร่หลายไปในหลายๆ ประเทศต่างๆ จนมาถึงปัจจุบัน

บทบาทถาวรของพระสงฆ์ในการศึกษาพระธรรมวินัยนั้นนอกจากจะเป็นการศึกษาเพื่อความพ้นทุกข์และพัฒนาตนให้บรรลุถึงคุณธรรมขั้นสูงแล้ว การศึกษาพระธรรมวินัยยังเป็นการช่วยรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนอีกด้วย เพราะพระพุทธศาสนาสืบต่อมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ก็เพราะอาศัยสถาบันสงฆ์ในการเล่าเรียนพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นสถาบันหลักในการถ่ายทอดความรู้ตลอดจนข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ในพระธรรมวินัยให้แก่พุทธบริษัท 4 ตลอดมา ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนายังคงดำรงมั่นอยู่ทั้งในหลักการศึกษาและในหลักปฏิบัติ อันเป็นองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาทั้งมวลให้ยังคงดำรงอยู่ การศึกษาและรักษาพระธรรมวินัยอันเป็นผลสืบต่อมาถึงการรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เหล่านี้ ถือเป็นบทบาทถาวรของพระสงฆ์ในเรื่องการศึกษาตามพระธรรมวินัย

สำหรับบทบาทชั่วคราวในเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์นั้น ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น บทบาทประการหนึ่งที่สำคัญของพระสงฆ์ไทยคือ การให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาแก่ประชาชนในชาติ ซึ่งแต่เดิมพระสงฆ์ได้ให้การช่วยเหลือประชาชนทั้งหมดในการให้การศึกษา แต่เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยที่รัฐบาลแยกการศึกษามาดูแลเอง สถาบันสงฆ์จึงไม่ได้เป็นแหล่งสำคัญในการศึกษาเหมือนในอดีต แต่สถาบันสงฆ์ยังเป็นทางออกของการศึกษาสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถเข้าร่วมกับระบบการศึกษากับทางภาครัฐได้ ด้วยปัญหาต่างๆ เช่น ความยากจน เป็นต้น สถาบันสงฆ์จึงเกิดระบบการศึกษาแบบใหม่ที่มีไว้สำหรับผู้ต้องการศึกษาวิชาการศึกษาใหม่ตามหลักสูตรของรัฐ แต่ผู้ศึกษาอยู่ในรูปของพระภิกษุและสามเณรมากขึ้นตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับชั้นอุดมศึกษา

การช่วยเหลือคนยากจนในสังคมให้ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาเล่าเรียนนั้น ถือเป็นบทบาทชั่วคราวของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพราะไม่ใช่บทบาทถาวรในการศึกษาพระธรรมวินัยให้บรรลุถึงความหลุดพ้น นอกจากนั้นยังเป็นหน้าที่ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากปัจจัยทางสังคมเป็นสิ่งผลักดันอีกด้วย เมื่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องทำหน้าที่อันเป็นบทบาทชั่วคราวเช่นนั้น กล่าวคือการทำหน้าที่ให้การศึกษาดังกล่าวแก่ประชาชนที่ไม่สามารถเข้าร่วมกับการศึกษาของรัฐได้ มหาวิทยาลัยสงฆ์จึงเกิดการศึกษาวិชาการทางโลกเพิ่มเติมขึ้นนอกจากการศึกษาพระธรรมวินัย โดยที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์มีการศึกษาวិชาการทางโลกขึ้นนั้น เพื่อตอบสนองบทบาทชั่วคราวคือการส่งเสริมการศึกษาทางโลกให้แก่ประชาชนที่มาศึกษาวิชาการทางโลกในเพศบรรพชิตเพื่อที่จะได้ลาสิกขาไปประกอบอาชีพต่อไป

ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์มุ่งเน้นแต่บทบาทชั่วคราวต่อไป โดยไม่คำนึงถึงบทบาทถาวรแล้ว กล่าวคือมหาวิทยาลัยมีการส่งเสริมแต่การเรียนวิชาทางโลก โดยไม่ได้คำนึงถึงบทบาทถาวรอันเป็นประโยชน์ในเบื้องสูงคือการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามพระธรรมวินัย เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส ระบบการศึกษาพระธรรมวินัยย่อมเกิดการอันตรธานที่เรียกว่า ปริยัติอันตรธาน คืออันตรธานแห่งปริยัติ ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดการอันตรธานของพระพุทธศาสนาทั้งหมดต่อไปอีกด้วยดังที่ได้แสดงแล้วในหัวข้อก่อน มหาวิทยาลัยสงฆ์อาจช่วยเหลือสังคมในเรื่องการศึกษาได้ แต่การศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นบทบาทถาวรของพระสงฆ์ย่อมไร้คุณภาพไป เพราะไม่มีการเน้นย้ำในบทบาทถาวร โดยมุ่งเน้นแต่บทบาทชั่วคราวเท่านั้น และเมื่อเหตุปัจจัยทางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป เช่น รัฐบาลสามารถกระจายการศึกษาได้ทั่วถึง บทบาทชั่วคราวดังกล่าวนี้ย่อมไม่ใช่บทบาทของพระสงฆ์อีกต่อไป พระธรรมปิฎกมีความเห็นในเรื่องนี้ดังนี้

“คณะสงฆ์หรือพระมีหน้าที่อะไร การที่จะให้การศึกษารักษาช่วยเหลือคนยากไร้ไม่ให้ตกต่ำด้วยการมาเป็นพระภิกษุ นั้น เป็นบทบาทพลอยได้ขึ้นมา โดยมีมันเป็นความบกพร่องของสังคมไทยเอง มันไม่ใช่หน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องมาช่วยให้การศึกษาแก่คนยากไร้ แต่มันเป็นหน้าที่ของรัฐบาล แต่มีอยู่ยุคสมัยหนึ่งที่รัฐบาลเองบกพร่อง โดยขาดความสามารถก็ตาม โดยความไม่รู้ก็ตาม ทำให้ชาวชนบทที่ยากไร้ไม่เข้าถึงการศึกษาของรัฐ แต่เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของการศึกษาอยู่แล้ว ก็เลยทำให้คนชนบทได้พลอยมีโอกาสศึกษาต่อมา เป็นช่องที่พอกล่อมกลมไป ไม่ใช่หมายความว่าได้ผลเต็มที่ เพราะว่ารัฐก็ไม่ยอมรับรองผลการศึกษาของคณะสงฆ์ที่คนยากไร้ได้อาศัย รัฐไม่ได้สนับสนุน เพียงแต่หาทางรอดมาพอเป็นไปได้เท่านั้นเอง แต่ก็ช่วยผ่อนเบาปัญหาความไม่เสมอภาคทางการศึกษาไปได้เยอะพอสมควร

เด็กจากชนบทที่คณะสงฆ์ช่วยไว้ ก็เชื่อว่าได้รับการศึกษาดี ก็กระท่อนกระแท่นกันไป เพราะทางฝ่ายรัฐก็ไม่ได้ยอมรับเป็นแต่เพียงว่ามันเกิดเป็นผลพลอยได้จากเรื่องเก่า อาศัยบทบาทเก่าเท่านั้น ส่วนการที่จะดูแลผู้หญิงชาวชนบทนั้น เป็นหน้าที่ของสังคมที่ดีต้องวางระบบขึ้นเอง มันไม่ใช่หน้าที่ของพระ เราอาจจะพูดได้ว่าในโอกาสที่สังคมบกพร่อง สถาบันสงฆ์ได้ทำงานที่เป็นผลพลอยได้อย่างหนึ่ง คือช่วยเด็กผู้ชายจำนวนหนึ่งไว้ แต่มันไม่ใช่หน้าที่ของพระที่จะมาทำงานนี้ เดี่ยวจะจับบทบาทของพระผิดไป ตอนนี้บทบาทนี้ก็แทบจะช่วยไม่ได้แล้ว ถ้าเราจะมา

เอาที่จุดนี้ ไม่ได้เรื่องหรอก เพราะว่ามันเป็นเพียงการช่วยไว้ตามสภาพสังคมในยุคนั้น พอผ่านมาแล้วก็ช่วยอะไรไม่ได้⁴⁷

มหาวิทยาลัยสงฆ์จะปฏิเสธไม่ได้ถึงความรับผิดชอบในเรื่องของพระธรรมวินัย ในเมื่อมหาวิทยาลัยนั้นเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์โดยรวม เพราะการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยถือเป็นการศึกษาสูงสุดในปัจจุบัน ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่รับผิดชอบในเรื่องการศึกษาพระธรรมวินัยแล้ว ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องการศึกษาพระธรรมวินัย เพราะสถาบันการศึกษาของสงฆ์นั้นเป็นแหล่งผลิตศาสนทายาท และเป็นแหล่งการศึกษาที่สังคมทั้งพระสงฆ์และฆราวาสยอมรับว่าเป็นการศึกษาสูงสุดสำหรับพระสงฆ์ ดังนั้นอะไรก็ตามที่ผ่านการยอมรับจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ สิ่งนั้นย่อมถือได้ว่าเป็นมาตรฐานในด้านการศึกษาของพระสงฆ์ทั้งหมด สังคมต้องยอมรับการชี้แนะของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในเรื่องพระธรรมวินัย แต่ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยอมรับหลักเกณฑ์อื่นมากกว่าหลักพระธรรมวินัย สังคมก็ต้องยอมรับหลักเกณฑ์อื่นๆ มากกว่าพระธรรมวินัยเช่นกัน

เมื่อกิจกรรมหลักของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือการศึกษาไม่ให้ความสำคัญแก่หลักพระธรรมวินัยแล้ว กิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายของสถาบันสงฆ์ย่อมไม่คำนึงถึงหลักพระธรรมวินัยด้วยเช่นเดียวกัน เพราะในเมื่อการศึกษาพระธรรมวินัยซึ่งเป็นหลักใหญ่ ไม่มีผู้ให้ความสำคัญแล้ว หลักเล็กๆ อื่นซึ่งล้วนแต่พึ่งพาการศึกษาทั้งสิ้นย่อมไม่ให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยไปด้วยเช่นกัน เมื่อนั้นความเป็นผู้นำในทางการศึกษาตามพระธรรมวินัยของมหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมจะกลายเป็นผู้นำในการศึกษาเพื่อทำลายพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาแทน ถ้าการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมหาวิทยาลัยยอมรับเหตุผลที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนอกพระธรรมวินัยไปเรื่อยๆ โดยไม่รักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมไว้ การศึกษาของสงฆ์นั้นย่อมกลายเป็นตัวจักรที่สำคัญ อันจะส่งผลต่อไปถึงความบิดเบือนไปในพระพุทธศาสนาได้ เพราะไม่มีการรักษาและศึกษาหลักพระธรรมวินัยดั้งเดิมไว้ และยอมรับหลักเกณฑ์อื่นๆ นอกพระธรรมวินัยนั่นเอง สิ่งนั้นย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเบี่ยงเบนเป้าหมายและกรอบที่เปลี่ยนไปของสังคมสงฆ์อันนำไปสู่ลัทธิธรรมปฏิบัติ อันจะนำไปสู่ความเสื่อมของพระพุทธศาสนานั้นเอง

ดังนั้นในเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตรวจสอบในหลักพระธรรมวินัยว่าหลักพระธรรมวินัยนั้นเอื้อต่อการศึกษาสิ่งใด และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตสิ่งใดและไม่ทรงอนุญาตสิ่งใด โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษา ถ้าสิ่งใดทรงอนุญาตก็เป็นสิ่งที่ภิกษุสงฆ์ควรกระทำ ถ้าสิ่งใดไม่ทรงอนุญาต ก็ทรงปรับโทษ หรือที่เรียกว่า การปรับอาบัติ ตามลำดับความรุนแรงของโทษนั้นๆ ที่พระภิกษุสงฆ์จะล่วงละเมิด ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายนั้นล้วนต้องเคารพลิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว โดยในที่สุดแม้เหตุแห่งชีวิตก็มีคิดล่วงละเมิด ดังนั้นแม้แต่ในหลักสูตรการเรียนการสอนถ้ามีสิ่งใดที่อาจจะมีผลต่อการผิดพระวินัยของพระภิกษุสิ่งนั้นก็คงไม่เหมาะสมกับการเรียนการสอน เช่นการวิเคราะห์หรือศึกษาปัญหาที่เสี่ยง

⁴⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ปัญหาภิกษุณีบททดสอบสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2545), หน้า 43 - 44.

ต่อการกระทำผิดพระวินัยบัญญัติ เช่นเรื่องการลงโทษประหารชีวิตนักโทษ ซึ่งอาจจะเข้าข่ายในการทำให้พระภิกษุสงฆ์ ล่วงสิกขาบทปาราชิกข้อที่ 3 ในเรื่องฆ่ามนุษย์ เป็นต้น ดังนั้นการที่จะวินิจฉัยได้ว่าสิ่งใดควรศึกษาหรือไม่ควร ก็ย่อมต้องอาศัยสิกขาบทที่ปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัยนั่นเอง มาเป็นหลักวินิจฉัยเพราะเป็นเสมือนกฎหมายของพระสงฆ์ที่จะล่วงละเมิดไม่ได้นั่นเอง เรื่องนี้มีทรรศนะจากเสฐียรพงศ์ วรรณปกดังนี้

“มองให้เป็นรูปธรรมให้ชัดเจนขึ้นก็คือว่าเรายังมีพระธรรมวินัย ยังมีกฎหมายมีกฎอะไรต่ออะไรต่างๆ สิ่งเหล่านี้มันเป็นตัวบทกฎหมายซึ่งบอกได้ วัดได้ ว่าคุณต้องเดินตามจุดนี้ถ้าไม่เดินตามจุดนี้ ก็แสดงว่าคุณบกพร่องอะไรต่างๆ ตรงนี้แหละครับ จะทำให้เห็นว่าจะปรับพัฒนาให้มันดีขึ้นหรือไม่ดีขึ้น ผมว่าตรงนี้จะเป็นตัวที่ช่วย เช่นทางคณะสงฆ์เองมีพระธรรมวินัย ในขณะที่ความเป็นอยู่ไปตามกระแสของสังคมตามกระแสของโลก แต่ว่าพระธรรมวินัยจะมีหลักอยู่ขอบเขตอยู่ เฮ้ย ! อย่าเลยขอบเขตนะ ถึงคุณจะตามเขาไปบ้างก็ตามได้บางระดับ อีกระดับหนึ่งคุณตามไม่ได้นะ ตัวพระวินัยจะเป็นขอบเขตกันไว้”⁴⁸

เมื่อกล่าวโดยสรุป การที่ไม่ปรับพระธรรมวินัยเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ ไม่สูญสิ้นไป การที่สังคมยิ่งเปลี่ยนแปลงไป ยิ่งต้องดำรงรักษาเนื้อแท้ของพระธรรมวินัยไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม จึงจะสามารถธำรงรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่ต่อไปได้ มิฉะนั้นพระธรรมวินัยก็จะถูกสังคมกลืนไปจนหารากเหง้าของพระธรรมวินัยไม่เจอ และการคงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลงของพระธรรมวินัยยิ่งลดความแตกแยกในพระพุทธศาสนา และสามารถแก้ไขสถานการณ์ความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาได้เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ หลักพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นเป็นหลักที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง การบวชเรียนนั้นก็มีไว้ก็เพื่อให้ผู้บวชเข้ามาศึกษาและปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้นเช่นเดียวกัน การหลุดพ้นนั้นก็ต้องอาศัยการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

หลักพระธรรมวินัยเป็นหลักที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง การบรรพชาอุปสมบทนั้นเพื่อเข้ามาศึกษา และปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้นเช่นเดียวกัน การหลุดพ้นนั้นต้องอาศัยการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ถ้าหลักพระธรรมวินัยถูกบิดเบือนไป การปฏิบัตินั้นย่อมไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัย เมื่อการปฏิบัติไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัยที่มุ่งในการละคลายกิเลส การละคลายกิเลสซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัตินั้นก็ย่อมไม่เกิดขึ้น เมื่อการละคลายกิเลสไม่เกิดขึ้น กิจกรรมต่างๆ นั้นไม่ว่าจะเป็นการบรรพชาอุปสมบทเพื่อเรียนหรือเพื่อปฏิบัติย่อมไม่ใช่เป็นกิจกรรมของพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของการละกิเลสนั่นเอง ดังนั้นในเรื่องการศึกษาซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบกับหลักพระธรรมวินัยซึ่งเป็นจุดพระศาสดาของชาวพุทธนั่นเอง

⁴⁸ เสฐียรพงศ์ วรรณปก, กรณีธรรมกาย ภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย, ใน พุทธศาสนาสยาม ฤาวิกฤตจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543), หน้า 98.